ЧИНГИС ГУРУЕВ

ХЭБЭД НОМХОН ХЭЖЭНГЭ

Улаан-Үдэ, 2017

УДК 89
ББК 84 (2Рос=Буря) бу
Г957

«Буряад хэлэ Буряад Уласта сахин хүгжөөхэ» гэһэн Буряад Уласай гүрэнэй программын хэмжээндэ Буряадай Уласай соёлой яаманай мүнгэн сангай дэмжэлгээр энэ ном хэблэгдэбэ.

Книга издана при финансовой поддержке Министерства культуры Республики Бурятия в рамках реализации Государственной программы Республики Бурятия «Сохранение и развитие бурятского языка в Республике Бурятия»

Г957 Гуруев Ч.Ц.

Хэбэд номхон Хэжэнгэ / Кижинга моя благословенная – Улан-Удэ : НоваПринт, 2017. – 224 с.

ISBN 978-5-91121-197-4

Каждый, кто знает и любит поэзию Чингиса Гуруева, всегда в ожидании его новых стихов. И этот авторский сборник «Хэбэд номхон Хэжэнгэ» – не исключение. Прежде всего притягивает внимание читателя само название, которое органично перекликается с известными, ставшими хрестоматийными, словами земляка Хоца Намсараева. Стихотворения и поэмы последних лет, представленные в книге, порадуют лиризмом, новыми поэтическими находками, верностью к классическим темам, в которых отражены любовь к Отчизне и малой родине, стремление человека к счастью и гармонии, воспеты красоты родного края…

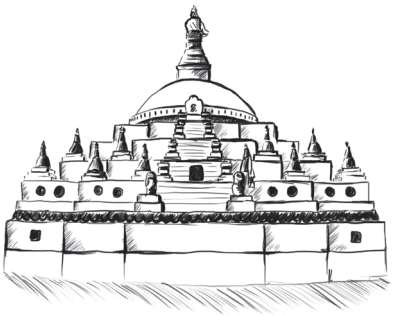
Две поэмы «День Победы» и «Бурят-Монголия» написаны в разноплановом жанре. Красной нитью во второй поэме проходит дружба между бурятами и русскими, рожденная в непростых условиях, когда на здешних землях установились мир и согласие.

В сборнике также представлен песенный ряд стихотворений, которые, несомненно, пополнят репертуар любителей музыки.

УДК 89
ББК 84 (2Рос=Буря) бу

ISBN 978-5-91121-197-4 © НоваПринт, 2017

***

Үндэр түрэлтэ Далай ламын гүн ухаан –
Үлзы сэдьхэлэй, амгалан байдалай одо заяан.

***

Эхэ эсэгэ хоёроймнай захяа заабари –
Эгээл үнэтэй, эрдэни-зэндэмэни шэнги.

***

Аян замһаа бусаад гэртээ ерэхэдэ,
Аргагүй һайханаар угтадаг лэ Улаан-Үдэ!

***

Энхэ нютаг Хэжэнгэеэ хэнэйшье дурдан энхэрмээр,
Энэ шүлэгүүдэйм ном бүтэбэл, бэлэг шэнгеэр…

СЭДЬХЭЛ
БОДОЛОЙ УЯНГА

ХИЛЭЭМЭН ТУХАЙ ШҮЛЭГ

1

Харагты, хүнүүд, харагты, –
Хара талханай хилээмэн,
Бахархажа ханашагүй, сэгнэшэгүй,
Баян ургасын хилээмэн! –
Ядарал, зоболон соогууршье,
Ямбатай байдал дундууршье
Ажаллан, оролдон буйлуулха
Аминай хоол байхадаа,
Алирһан мэтэ арюуханаар
Амтатай үнэрөөр анхилна;
Наран мэтэ налархайгаар
Найрамдал саг батална.

2

Анхарагты, хүнүүд, анхарагты, –
Амтатай хүбриг хилээмэн,
Зүһөөд хаяшагүй, бузарлашагүй,
Заяа хубиимнай хилээмэн! –
Хүдөө нютагуудай дэбисхэртэшье,
Холын хотонуудай оршондошье

Эдьхэжэ, эһээжэ болгодог
Эдеэнэй зүйл байхадаа,
Эрмэлзэл мэтэ залиршагүй
Энхэ жаргал мандуулна;
Хүсэл мэтэ сухаришагүй
Хүгжэлтын зам дэбжүүлнэ.

3

Хүлисэгты, хүнүүд, хүлисэгты, –
Хүрьһэтэ газараа эдлэнгүй,
Сэхээтэнэй бодол сэдьхэхэдээ,
Сэхээ хэлэнэб, нюунагүйб,
Эрдэни-зэндэмэнитэ хилээмээ
Энхэрнэлби үнэн зүрхэнһөө:
– Арад зоноймни хэшэг! – гээд,
Абаналби гартаа зохидоор...
Тайбан хабарай ерэхэдэ,
Таряашад ороонһоёо таринал, –
Амидаралта хилээмэн хэтэдээ
Ажалша хүнэй гар соо, мэдэнэб!

ДҮРБЭН ТЭГШЭ ЖАРГАЛ

Буянтай аба, эжынгээ үршөөлөөр
Буряад орондоо хүн боложо мүндэлөөд,
Эдир багаһаа ажалда дүршэжэ,
Эрдэм үзэжэ, мэргэжэл олоһондоо,
Заршам жаяг баримталха гэһэн
Зан абариин заяа гэжэ сэгнэгшэб.

Булган талатай, хангай дайдатай
Буряад орондоо амидаран түбхинөөд,
Баруунай, зүүнэй соёлдо хүртэжэ,
Бахархал болгон, бэлигээ дэбжүүлээд,
Үндэр сэдьхэлээ нээжэ дэлгэхэдээ,
Үлзы жаргал гэжэ тоологшоб.

Бурхан шүтөөнтэй, соёмбын һүлдэтэй
Буряад орондоо эльгэлэн дурлаад,
Үндэһэн ёһо заншалаа һэргээлсэжэ,
Үүргэ, харюусалгань дээшэлһэй гэхэдээ,
Улас түрынгөө амидаралта үйлые
Улам хүгжэхын зүндэ хүртэн дууланаб.

Буурай холоhоо эб найрамдал мандуулhан
Буряад орондоо эхэ мэтээр хандажа,
Урлаг бүтээлээ нарилан тогложо,
Улад зонтоёо халуунаар харилсаhамни,
Эгэршэгүй зоригой hүр hүлдэ мэтэ
Энхэ жаргал энэл байгаа бэшэ юм гү?..

БАГА НАЬАН

1

Эсэгын дайн дүүрээд байгаа;
таби нэгэн ондо
Эрхэхэн зургаатай наһандаа
зүдэрһэнөөшье мэдэнгүй,
Дулаан дэгэл, гуталаар
ахирханшье һаа тэрэ үедэ,
Дунгинама жабартай үбэлэй
хүйтэннһөө айнгүй,

Жаргал намда дэлгэдэг
хүүдинсэ руу ошоходомни,
Жамбаа дархан урматай
зохидоор уггадаг һэн даа;
Дүлэтэһэн хөөргын галда
түмэр улайлгаад, харахадамни,
Дүрэлэн гоёор ажалай
зэмсэг дархалдаг һэн даа.

Мори тахалхыень һонирхон
харанһанаа мартадаггүйб,
нээрээ:
Модон тэбхэнсэг дээрэ
туруеень нэгэ-нэгээр
табижа бүхэлөөд,

Тэбхэр «малгайтай» хадааһа
хадажархихадань лэ,
хэрэг дүүрээ!..
Тэбжэгэнэсэ хатаршаха
баярлаһандаа морин,
жолоогоо буляалдаад.

2

Шүдэн мөөртэй трактор
тойроһон эрэшүүл
олоороо:
«Шалгая, магнетонь тоог
үгэнэгүй ха», – гэлсээд,
нэгэ мүһэн
Шүрэбүүдыень һуладхан,
тэрээнээ ходолжо
абамсаараа,
«Шурд-шурд» гэтэр
мушхажархихадань,
гал сасаршоо һэн.

Маһагашан энеэжэ байгаад,
томоотой янза
харуулан,
Магнето гэдэг
юумыень шохоорон
хаража байһан

Намайе: «Холо бай ши!» – гээд,
түлхижэрхибэ
нэгэн;
Наһата* эрид хурсаар
харюудань иигэжэ
хэлээ һэн:

«Хожом хойно энэ
ардагархан Шэнгэс
хүбүүхэнэй
Хэншье болоод ябахань
мэдэгдээгүй ааб даа...
Гэбэшье,
Өөрөө хүбүүтэй аад,
яахадаа хүнэй ганса
хүбүүндэ
Өөдэрхэбэш,
эсэгэһээнь үһөөгөө
абажа байһаншуу?..»

3

Үргэһэ нойртоёо
баатар мэтэ тэмсэжэ
носолдоһоор,

*хүнэй нэрэ

Үглөөгүүр эртэ,
нюдөө хаха татан,
hэрин гэхэдэшни,
Түхэреэн хара
ханада үлгөөтэй радио
дура зоргоороо
Түбhэндэ бэрхэ
хүн шэнгеэр
хөөрөө дэлгэхэл даа.

Ород хэлэн дээрэ
дуунуудые олоор
дамжуулхадань,
Огтолон үгэнүүдыень
мэдэхэгүйшье hаа,
hайхашаахаш.
«Бунчуков, Нечаев»
гээд лэ, ходо
дурдан хэлэхэдэнь,
Буруу, зүбшье байг,
дуушадай нэрэ
гэжэ тухайлхаш.

Шэдитэ һайхан
ирагуу аялгаар,
үргэн дэлисэтэйгээр,
«Широка страна моя
родная» гэһэн
дуунай зэдэлхэдэ,
Эхэ орон тухай
дуун гэжэ эгэшынгээ
ойлгуулхада,
Эльгэ зүрхэмни урмашадаг һэн,
нюдөөрөө
хараһан мэтээр!..

ЭХЫН САГААН БУЯН

– Алтан наран шэнги
туяа гэрэлтэй
Абьяас бэлиг сэдьхэл
ухаанай шэди юм,
Азатай, жаргалтай ябаарай, –
гээд, эжымни,
Хонгор даруухан энэрхы
абари зангаараа,
Хүсэл һанаандам сог зали
нэмэһэндэл,
Хүхюутэй үгэ хэлэжэ,
гайхуулаа һэн.

– Уртын дуун шэнги
үргэмжэ ехэтэй
Урлаг, соёл хүгжөөлсэхэ
зол хубитайдаа
Урма зоригтоо найдаарай, –
гээд, эжымни,
Абтай һайхан оюун
бодол һунгажа,

Аша буянай сагаан
хэшэг дэлгэһэндэл,
Амжалтын эхи зүгнэжэ,
урмашуулаа һэн.

– Хүдэлмэриин баатар шэнги
ажалдаа дуратай
Хүнэй дүрэ зүжэглэн
харуулдаг мэргэжэлдээ
Хүсэ шадалаа бү гамнаарай! –
гээд, эжымни,
Һэбхеэн уулынгаа тогоон
шулуун мэтэ
Һүр һүлдыемни тодо
арюухан болгоһондол,
Һүн сэржэм үргэжэ,
аян замда үдэшөө бэлэй.

ТЕАТР

Түшэг мэтэ солоор
Түмэн зоноо баясуулдаг
Одото Буряад театр
Бодото урлагаа дэбжүүлээд,
Үе сагайнгаа зулайда
Үндэр соёл түхөөнэ;
Буряад хэлэнэй золтойдо
Буряад сэдьхэл дэлгээнэ.

Зүжэгшын һургуули Питертэ*
Зүнтэй гоёор дүүргэжэ,
Театр, тайзан дээрэшни
Талаан бэлигни тодоржо:
– Наран мэтэ мандана, – гээд,
Найдал түгэс мэдэрнэб;
– Золтой хүнүүдэй нэгэнби, – гээд,
Зоной дундуур алхалнаб.

Зүрилдөөтэ байдалай үйлэһөө
Зүжэг нааданай мүндэлхэдэ,

*Санкт-Петербург

Хүндэтэй дээрэ хүлеэдэг
Хүдөө нютагуудаар аяншалхада,
Ажалша зоной сэдьхэлдэ
Арюухан баяр нэмээхэдэ,
Урлаг ажални һайхан даа, –
Ухаан бодолой хэшэг лэ!

ХАРАА

(Зүжэгшын гансаараа хэлэхэ үгэ)

Үгы, нюурынь бэшэ,
сэдьхэлыень хараса бэдэрнэ,
Үгэ дуугүйхэн оршон
байдалда харюу хүлеэнгээ,
Үсэд нэтэрүүгээр нюдэ
руунь гэтэжэ зогсоно.

Ондоо хүн Бальжан
хатаниие хараха дуратайгша,
Онсо дүрэнь толидо
туяарhан мэтэ болодог.
Үгы, нюурыень бэшэ,
сэдьхэлыень мэдэрхэ хэрэгтэй.

Тэрэ мэдэнэ: хүүгэн
нюдэндэнь хадагалаатай
Түүхэтэ сагай нюусанууд
болор шулуун мэтээр.
Зүб, тэрэнэй сэхэ
нюдэ руунь харана.

Баримтата тайлбариинь
барагдажа дуурhаа бол,
Бари мэлшэ мэдэлшэн
хуу хэлээд үгэхэ аабза.
Үгы, нюурынь бэшэ,
сэдьхэлыень шэнжэлжэ үзэнэ.

Үнгэ шарайдань булагдаһан
олзо зөөри шэнгеэр
Үхэл хосоролгүй энеэбхилгэ
мэдэрэгдэхэнь лабтай.
Үгы, нюурынь бэшэ,
сэдьхэлыень бэдэрнэ хараса.

Тэсэшэгүй хоёр һаналаар
зоригжоһон хүсэл заяанда
Тэмсэлээ түгэсхөөд, наһанай
эсэстэ хүрэхэл даа.
Үгы, үгы, нюдэ руунь
сэхэ хараһан зандаа.

Угай хёмороон гү,
али шуһата зүрилдөөнһөө
Ухаан бодол унтарна,
шархатаһан сэрэгшэ мэтэ.

Үгы, нюурынь бэшэ,
сэдьхэлыень хараса бэдэрнэ,
Үсэд нэтэрүүгээр нюдэ
руунь хараад зогсоно...

ХОРИН ТАБАН ЖЭЛЭЙ БАЯР

1

Альма-матер: ЛГИТМиК... 1989 он.
Амжалтын ехэ баярай дурсалга мүн...

...«Будамшуугай» дуу Михаил Елбонов
Булай гоёор дуулажа, сэнгэнэ, хүхинэ.

Буян хэшэгтэй, һэшхэлтэй Найдан үбгэн –
Бултыемнай уяруулна Базар-Доржо Будаев.

Ёһорхуу, бэерхүү абари зан харуулна
Ёлбой ноён – манай Майдари Жапхандаев.

Гэгээн сэдьхэл зүрхэеэ гэршэлнэ һайханаар
Гэрэл хүүхэн – илдам Людмила Дугарова.

Алтан шара наран шэнги шарайтай лама –
Аягтайгаар аашална Федя Иннокентьев.

Пиглай, Пиглайхан – Базар-Ханда Рабданова
Пидагар-пидагар гэшхэлжэ тухашарна.

Адуу малаа тооложо ядаад, шалшарантана
Аашатай, башатай һорнии – Чингис Гуруев.

Мункуев Хэшэгтэ мэхэ урьяжа, яһан шоотоор
Мүнгэ тоолон, тэндэхэнээл билдагуушална…

2

Дүхэриглэжэ, шэрээгэй саана һуугаад,
Дүүрэн сэдьхэлээ дүлэтүүлэн дэлгэжэ,
Ушаржа үнинэй уулзаагүй хүнүүдтэл,
Урмашан сэнгэхэдэ, хэды гоёб даа?!

Байгаалиин үршөөһэн талаан бэлигээ
Бадма сэсэгтэл бадаруулхаяа оролдонхой,
Уран бүтээлэй арга шадабаритай
Урма зоригоо далитуулжа зэһэнхэй,

Соло ехэтэй «Питер» хотын
Соёл, болбосоролдо обтон шунгажа,
Үльгэр мэтэ үзэсхэлэнтэ оршонһоонь
Үндэр мэдэрэл сэдьхэлдээ шэнгээжэ,

Аялга дуунай сохидол мэтэ сарюун
Артист болохо һургаалда шүтэжэ,
Тодо мэргэн багшанартаа найданги,
Табан жэлдэ һураһамнай – гайхамшаг!..

ХҮН ШАНАР

Үнэн хэрэгэй түлөө
оролдоһон хүнэй
Үгын хомороор гэмнэгдээд,
тулижа ябахада:
«Аршалан хамгаалая», – гэлсээд,
найдажа ябатар,
Арсаба нэгэ нүхэр,
һэшхэл, һэнгэргүй.
Хожомоо өөртөө зохихо
арга олоһон
Хоёр нюуртай тэрэнэй
һаналынь мэдэгдээд,
Зүрхэ сэдьхэлыем манатуулаа,
эһэ тортогшуу, –
Зүбхэн бэзэ, хүн
шанарынь гарзадаа.
«Эхэ, эсэгэһээм өөрэгүй,
намда туһалаа...» – гэжэ
Эхиндээ һаймһарһан аад,
эсэстээ хубилжа,
Эбгүй ябадалайнь ааша
юугээр сэнтэйб? –
Этигэл, хүндэгүй болоһоной
гэршэ энэл бэшэ гү...

1993

Арадшалһан засаг тогтожо,
дэлгүүр-наймаан зарлагдаа.
Арад түмэн дуугайхан
миинтэ ажалдаа тохонижоо.
Залинта аадаршуу суглаанууд
дээдын зургаанда һүжэрөө.
Забхайрһан Соведүүдэй байшан
буугай һомондо хүртэлэй...
Ээ даа!.. Эхэ һайхан орондоо
дурлан ябаха мэдэрэлни
Эгүүридэ мартагдаһан шэнгеэр
гэнтэ намда һанагдалай.
Зүг мүрөө төөрёод...
хэндэ нэнгэн найдалтайб?
Зүжэгшын ажалтай хүн
наймаа хэхэ болоно гүб?
Яагаад, хайшан гээд
гэр бүлэёо хангахабиб?
Ямар ехэ лай баршадтай
хуби заяан гээшэб?!
Яадаг юм? Үйлэтэ үриин
хойшолон хожом хойно
Яршагтай байхагүй юм гү,
ай, бурхан, бү мэдэ...

ЗҮГНЭЛ

Анаа дасан... Эртэ үглөө...
Аршаан мэтэ тунгалаг агаар...
Үнжэгэн зөөлэн манан мүнөө
Үлзытэ-Хадын сэнхиихээ мандаһаар,
Хурмаста тэнгэриин бурхадта залаһан
Хүхэльбэ арюун хадаг шэнгеэр
Зүүн хүндыгөөр хамбыдал һуунагтан,
Зүрхэн-Хада руу аалихан тэгүүлнэ;
Жэнгинэһэн хонхо, дамаари һануулан,
Жэргэмэл шубууд агаарта жэргэнэ...
Ай, бурха-ан,
Арса хүжын үнэрөөр анхилан,
Арамнайлагдаагүй шэнэ дуган соо
Саг үеын дэмбэрэлые гэршэлһэн
Сагаан-Дара эхын хурал
Эхилшэбэ хаяа, –
Энэ зүгнэлэйм шэди бшуу!..

НОГООН БАЗААР ДЭЭРЭ

«Ye саг ганирба,
Үбһэн сахилза хагдарба», –
Ногоон базаар соо хүн зон
Ноотоор дуулажа байһаншуу:
Найдал, хүсэл, зорилгонь –
Наймаа гүйлгэхэ гэһэн бшуу.

Сагай хүшэрые далдалһандал,
Сагаан эдеэн билтарна,
Хотоодын шарые дараха гэһэндэл,
Хониной адхаал урина;
Зөөриин хүсэ татаһандал,
Зөөдэл харгы тоохорно.

Үгытэйшүүл – үһэнһөө олон,
Үлбэр тулюур, дорьбогүй;
Баяшуул – бэеэ хуряанги,
Бардам һанаатай, халдасагүй.
...Иимэ оршон байдал
Эгүүридэ хүгжэн һалбархань!..

ДЭМЖЭЛГЭ

Ажалдаа бэрхэ хүн
Амжалта туйлан ябадаг юм,
Хэһэн хэрэгэйнь дүн –
Хэтын наһанай омогорхол.

Хүнэй захяа үгэ
Хүндэтэй дээрэ тогтоожо,
Хүшэршье һаань, заатагүй
Хүсэлдүүлхэнь тон шухала.

Одо заяанай тудабал,
Олон зоной дэмжэбэл,
Дээдын засагта һунгагдаха
Дүүрэн эрхэ байна.

Хүн, ши бү марта:
Үргэн замда гарахадаа,
Хүн зоной жаргалда
Үнэн сэдьхэлээ зорюулаарай!

ҮШҮҮХЭН ҺУРГААЛ

Хүн боложо, хүбүүмни,
Хүрьһэтэ дэлхэйдэ түрөө хадаа,
Эсэгынгээ хэлэһэн үгэдэ
Этигэл түгэсхэн хандаарай!
Юун бэ гэхэдэ, ойлго,
Буян гэжэ байдаг юм:
Эрдэм, ном үзэжэ,
Эрхим аргашан болоорой,
Гэр байра барижа,
Гэрэл сасаруулжа ябаарай,
Зобоһон, үбдэһэн хүндэ
Золыень олгожо табяарай,
Хүүгэд, үбгэд, хүгшэдые
Хүндэтэй уринаар угтаарай...
Боди мүр олохо
Бурханай һургаалда нэнгээрэй,
Эхэ Буряад нютагаашье
Энхэрэн зохидоор дурдаарай...
Будда бурханай айладхаһан
Боди мүртэ шүтөөл һаа,
Амидаралта замдаа, хүбүүмни,
Азатай ябахалши, найдаарай!..

ХҮНЭЙ ЮРТЭМСЭ

Үе саг –
Үлеэһэн һалхин.
Үдэр хоног –
Үлхөөтэй тоног.

Үглөөнэй наран
Үндэртэ дэгдэжэ,
Туяахан элшээрээ
Төөнэжэ эхилнэ, –

Үдэшэ болоходо,
Үүлэнэй саанаһаа
Һара гаража,
Һэрюу татана.

Үлгэн дэлхэй –
Үлгын дуун шэнги.
Гүн ухаатай
Хүн – юртэмсэ шэнги.

Үе залгаха
Үхибүүн мүндэлөөд,

Хүн боложо,
Хүгжэнэ, һалбарна;

Ухаанай һонорто
Урматай ябана;
Заяанай һайнда
Жаргал эдлэнэ.

Үнэн нүхэр –
Үлзы хэшэг.
Үри хүүгэд –
Урма баяр...

Тэнхээ таһараа,
Тэдхэмжэдэ гараа;
Нюдэн һулараа;
Нүхэд үсөөрөө.

Аша, гушанараа
Анхаран хамһалсажа,
Түргэн үбшэнэй шалтагаар
Түрэл урилаа.

Алдар нэрэнь –
Арадай хүндэ.

Хэрэг үйлэнь –
Хэтын дурасхаал.

… Бурханһаа үршөөлтэй,
Буянтай, хэшэгтэй
Хүнэй юртэмсэ –
Хооһон шанар юм гээ.

ҺУНГАГШЫН ҮГЭ

Арадшалһан засаг урин, –
Аша үрэеэ харуулаа.
Һүзэг бэшэрэл хүгжөөхэ
Һүмэ, дасангууд дэлгэрээ.

Һанаһанаа хэлэхэ эрхэ
Һайн шэнжээрээ эрьеэ.
Хүнэй хурса ухаан –
Хүсэл бэлигэй заяа.

Айл аймаг амяарханаа
Амидарха хубияа олоо.
Үгытэй, баян болоһониинь
Үдэр шэнгеэр элирээ.

ҮЙМӨӨТЭ ҮЕ САГТА

Засаг түрэ
гартаа абаһан этэгээдүүд
Заршам хуулияа
үймөөтэ үйлөөр шиидхээд,
Гасаланта хамтын
зөөридэ хургаяа дүрэбэшье,
Газарта обтожо,
ухаагаа гүйлгэжэ үйрэнэ.
Заяа хубидаа
хүрөөбди гэжэ омогорхоһон
Зарим нэгэн
алта мүнгэн соо умбажа,
Тэһэ баяжаад,
өөһэд дундаа зүрилдэн,
Тэмсэжэ алалсаад,
абяа аниргүй болоно.
Нэгэндээ нэтэрһэн,
малгайтай мал шэнги,
Ниитэ арад зон
дэлгүүртэ хашагдан дарагдажа,
Үмсын ажалай
үлзы хэшэгтэ найданхай, –
Үндыхэ хүсэлтэй
мүнөөшье тулгардан зобоно.

ДЭМЫ ХҮЛЕЭҺЭН ЗАНДАА

Эхын энэрхы сэдьхэлшүү
Элдин Буряадаймни тала газар
Хэшэг таряагаа надхуулжа,
Хэзээ эдлэгдэн һэргэхэ юм?

Буурсаглаха хаһадаа эршэтэй
Булбарай зөөлэхэн бураздаанууд мүнөө,
Буртагтай шугыда даруулан,
Булан тохойгоор хатажа эдэгэшоо.

Наада зугаа дэлгэһэндэл,
Намарай хүйтэн һалхинай үлеэхэдэ,
Эдеэрхэжэ ургаһан үрмэдүүл
Эзэн мэтэ пэгшытэрээ ургашанхай.

Үйлэ заяамнай иимэ юм гү, –
Үгы, яалтайб, хэзээ, юрэдөө,
Шэнэ ургасын таряамнай
Шэди ехэтэ ажалаар мүндэлхэб?

Абарал мэтэ баялигаар
Амитан бүгэдые тэдхэгшэ газар
Дээдын ехэ эдын засагһаа
Дэмжэлгэ хүлеэн намжаарна...

АЯН ЗАМДА ЯБАХАДАА

– Хүндэ хүшэрhөө
Хубилдагггүй hаналтай
Хүнэй сэдьхэл гэдэг
Юун бэлэй?

– Үймөөтэ замай
Үлхөө дээрэ
Эхэ орондоо үнэншэ
Этигэл, найдал ...

ЗАЛЬБАРАЛ

Үглөөгүүр эртэ
үүр-сүүрээр шахуу
hэрижэ бодомсоороо,
Үлгэн ехэ
дэлхэй дайдаяа энхэрэн
шэнжэжэ харахадам,
Бороотой тэнгэри сэлмээд,
номин үнгөөрөө
гайхуулhан шэнги;
Балкон дээрэ гарабаб;
бадарhан арюухан
зула шэнги
Энхэ мүнхын наран
түмэн сасаралта гэрэлээр
алтаран мандаба.
– Энэл даа амидын
жаргалай hүлдэ тэмдэг! –
гэжэ баярлаад,
Эхэ зургаан зүйл
хамаг амитанай аша
туhын түлөөдэ
Эрдэнитэ маани
аман соогоо үгэлжэ,
сай сэржэмээ үргэнэб...

ХҮСЭЛ

Жэл бүри хабартаа,
урин сагай ерэхэдэ,
Жэнхэни һайхан байгаалияа
магтан дууладаг
Жэргэмэл шубуун шэнгеэр
үндэртэ дурлан,
Жэгтэй гоёхон хүсэлдэ
абтахаяа яанабиб?

Азарга адуун бэлшэнэ, унагадууд
урилдан тэшхэнэ;
Абьяастай һайхан морин хуурай
аялга һанууλжа,
Нюдэндэм харагдаба Ханда абгай –
эжымни дүү –
Нармай Монгол орондо ажаһуудаг
дүрэ бэеэрээ.

...Үни холын үе саг байгаа;
Ханда басагахан,
Үргэмэл эсэгэтэеэ хүтэрэлдэн,
баярлажа энеэһээр,

Морин тэргэдэ hуужа,
Бэшүүр тээшэ зориходоо,
Монгол орондо амидархаб гэжэ
хаанаhаа мэдэхэ бэлэй?

Амгалан тэнюухэн, налгайхан
табин долоон ондо*
Айлшалаад бусамаар гайхамшаг
аза талаан тудажа,
Арбаадтай Энхтуяа үритэеэ
Ханда нагаса абгай
Абарал мэтэ арюухан
Буряад нютагаа ерэжэ,

Агууехэ Зүблэлтэ гүрэнэй эрхэтэн
гэhэн алдартай,
Адлихан зүhэ шарайтай хоёр эгэшэ,
дүү басагантаяа
Сэдьхэлээ уяруулан уулзажа,
Монгол орондоо бусаа hэн, –
Сэгнэшэгүй ехэ дурасхаал боложо
тэрэнь үнгэрөө hэн.

*1957 он

Эгүүридэ мүнхэ түрэл саданай
холбоо баталһан
Эгэршэгүй сарюухан тэрэ үеын
амидаралай шэнжэнь
Жэргэмэл шубуунай дуун шэнги
заяа хүсэлөөр
Жэнгирэн гоёор һанагдахадаа,
ямар һайхан бэ?!

СЭДЬХЭЛ

Үнэншэ хүнэй сэдьхэл
Үүрэй туяандал арюун:
Харгын хани болодог,
Хатууда түшэг болодог.

Худалша хүнэй сэдьхэл
Хубилан һүжэрдэг бэдьхэ:
Наагууураа урин шэнги,
Саагууураа мэхэ шэнги.

ХЭРЗЭГЫ ҮГЭНҮҮД

Сэлмэг тэнгэри...
Наранай халуу
шатахада,
Сэлэнгэ мүрэнэй
уһанда шунгажа
үрдибэгүйлби, –
Хэрзэгы үгэнүүдшни
аадарай үүлэндэл
баглайржа,
Хэнтэгхэн удхаараа
сэдьхэлым һүүдэртэн
дааруулна.

ХҮНЭЙ НЭРЭ

Хүсэл заяан шэнги
Өөрсэ нангин шэнжэтэйхэн
Хүмүүни үриин нэрэ алдар
Өөрын онсолиг удхатай юм даа:
Эсэгын гэрлэхэдэ – гэрлэлсэхэгүй,
Эхын түрэхэдэ – түрэлсэхэгүй,
Наһанай туршада – һалахагүй,
Нүгшөөд ходорходо – дурсагдаха.

ЭХЭ ХҮҮГЭД ХОЁР

Аглаг боориин энгэртэ ургадаг
Амтан гүлзөөргэнэ жэмэс шэнги
Эльгэ нимгэхэн хайра шэнжэтэй
Эхэ хүнэй хоёр арюун мээмэйхэн
Аршаан булаг мэтэ дэмбэрэл юм,
Аабагар хөөрхэн буубаагай хэшэг юм.

Арюун жэмэсэй балда хүртэгшэ
Аялга дуутайхан зүгы шэнги
Эелдэр зөөлэхэн инаг шарайтай
Эрхэргэн хөөрхэн үри хүүгэд
Үлгын дуугаар бадарһан сэсэгхэн юм,
Үнэр баян гэр бүлын жаргал юм!

НОМ СУДАР

Түүхэтэ үйлэ заяа гэршэлһэн
Түмэн он жэлэй шэдитэй,
Эрдэм, соёл, гэгээрэл дэлгэһэн
Эрдэни мэтэ баян хэлэтэй,
Түби дэлхэйе энхэрһэн нараншуу
Түгэс элшэтэй ном судар:
Ами наһанда – агуу багша,
Амаржа сэнгэхэдэ – сэсэн зугаа,
Ажал хэхэдэ – асари хүсэн,
Аян замда – ашата туһа юм...

ОЙЛГОСЫН ТАБИСУУР

1

Үйрэмэ ехэ амидарал соо
Үдэр мэтэ элихэнээр
Үе сагай шэнжэ шарай
Үзэгдэжэ, мэдэрэгдэжэ байна.

Үльгэр домогоор баянхан
Үлзы буряад хэлэмнай
Үлэгдэл гэгдэжэ мэнэ
Үгы боложо һалахань гү?

Унайн утаан соо төөриһэндэл,
Улад зомнай юундэ
Түрэл хэлэеэ хайхарнагүйб,
Түни номгон байнаб?

2

Буян хэшэгтэй, азатай
Буряад арюухан хэлэмни
Үри хүүгэдэймнай харилсаанда
Үлүү шэнгеэр һанагдана ха.

Сохом дурагүйлхэһэнөө мэдүүлжэ,
Сохилон түгшэнэ зүрхэмни,
Толи уншаад, һэгээ орохондол,
Тодорон элирнэ бодолни:

Тайбан дэлхэйнгээ уудамда
Табан хубида таһарһан
Түбһэндэ бэрхэ буряадууд
Түрэлхи хэлээ сэгнэнэгүйбди;

Одо заяагаа олоһоншуу,
Ород хэлээр харилсабашье,
Эрдэм бэлигээрээ урдалжа,
Энхэ амгалан амидарбашье,

Уг изагуурай үргэмжэтэй
Үндэһэн хэлээ доройтуулһанаа
Ойлгохо, мэдэрхэ үе саг
Ойртожо байна бэшэл аа гү?..

САГААН ҺАРЫН АМАРШАЛГА

(Аша, зээнэрэй дуун)

Алтан дэлхэйн үнгэ шарай харуулһан,
Аман зохёолой үльгэр, онтохо түхээһэн,
Удам изагуурай угай бэшэг мэдүүлһэн
Ухаан түгэлдэр аба, эжымнай,
амар мэндээ!
Саг үедөө дэмбэрэлтэй
Сагаан һарын шэнын нэгэндэ
Хоёр хушуун хүүгэдтнай,
Хонгор аша, зээнэртнай булта –
Алдар солын һүлдэтэй
Алда хадагаар таанадаа золгожо,
Үлзы буянта һайндэрөөр
Үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди,
Ута наһа, урма баяр,
Удаан жаргал хүсэнэбди.

Эдир залууһаа ажалай амта танюулһан,
Эрдэм номын талаан бэлиг хүртөөһэн,
Үлзы буян хангадаг сэдьхэл түрүүлһэн
Үндэр наһатай аба, эжымнай –
түшэг найдалнай!
Саг үедөө дэмбэрэлтэй
Сагаан һарын шэнын нэгэндэ

Хоёр хушуун хүүгэдтнай,
Хонгор аша, зээнэртнай булта –
Алдар солын һүлдэтэй
Алда хадагаар таанадаа золгожо,
Үлзы буянта һайндэрөөр
Үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди,
Ута наһа, урма баяр,
Удаан жаргал хүсэнэбди.

Ажа байдалай хүндэ хүшэрые дабуулһан,
Ажал хэрэгээ хэзээдэ түгэс дэбжүүлһэн,
Орон нютагаа баян болгожо магтуулһан
Одо заяата аба, эжымнай –
амиды бурхаднай!
Саг үедөө дэмбэрэлтэй
Сагаан һарын шэнын нэгэндэ
Хоёр хушуун хүүгэдтнай,
Хонгор аша, зээнэртнай булта –
Алдар солын һүлдэтэй
Алда хадагаар таанадаа золгожо,
Үлзы буянта һайндэрөөр
Үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди,
Ута наһа, урма баяр,
Удаан жаргал хүсэнэбди.

САГААЛГАН ТУХАЙ ШҮЛЭГ
(1995)

Сагаан һарын баяр –
Сагаалган тухай шүлэг
Бэшэрэн түүрэхэ гээшэ
Бэлгэ тэмдэг мэтэ...

Буурай холоһоо хүгжэһэн
Буряад ёһоёо дурдаа бол,
Амгалан тэнюун байдалда
Арюусхал үршөөн эрьедэг

Һама сахюусан үүрээр
Алтан дэлхэйдэ буужа,
Модон нохой жэлээ
Одон болгожо үдэшөөд,

Модон гахай жэлээ
Тодон мүнөө бэлэглээд,
Газар түбиеэ энхэржэ,
Гурба дахин гороолоод:

– Амитан зон бүгэдэ
Амгалан номхон байдалтай

Амар мэндэ һуугты! – гэн,
Алас тэнгэридээ мордолой...

Шэнын нэгэнэй заяагаар
Шэдитэ золдо хүртэжэ:
– Дааган далантай гү,
Буруу булшантай гү? – гэжэ

Алда хадагаа дэлгээд,
Аха захатанаа золгоод,
Сарюун энхэ һайндэр –
Сагаан һараяа угтахадаа:

– Шэнэ гараһан жэлдэ
Нэгэ наһа нэмэжэ,
Сагаан урин сэдьхэлтэй,
Сагаан эдеэн хэшэгтэй

Амидаржа жаргая! – гээд,
Арад зоноо бүгэдыень
Амаршалнаб үнэн зүрхэнһөө,
Сагаан һараар! Сагаалганаар!

ХАЛУУН МЭДЭРЭЛ

Үглөө бүри, залд гэжэ айһандал,
Үргэһэ нойроо алдан һэрихэдээ,
Бэрхэшээлтэй юумэнһээ тун хариһандал,
Бэеэ шэмхэжэ, һанаата болошоноб.

Үнгэтэ юртэмсын хара, сагаан
Үйлэ хубиһаа дайганан далтиржа,
Яндагар һанаа сэдьхэлээ хумирангүй,
Ябажа шадаал һаа – дээдын жаргал.

Хүнэй хэрэгтэ туһа хэжэ,
Хүсэл, һанааень заабол бүтээхэ гэжэ
Өөртөө ямаршье олзо оршогүйгөөр
Оролдоһон ажални буян юм гү даа...

***

Газаа, шагнаархада,
үсэгэлдэрэйхидэл адляар
Ганирна уйтайгаар
һалхи шуурган зүн дагаан...
Салин мүнгэн нэмэгдэхэнь
гээд телевизор аяараа
Сагай эрхэдэ тааруулжа дуулгана.
Һайн заяа !..

Дүрэ үзүүлhэн бодол
сахилгаан мэтээр зуралзаад,
Дүрд гэжэ дүлэндэл ялалзан,
хайшаашьеб хулжашана;
Гүйжэ бодон, эмниг мори ургалhандал,
бодолоо баряад,
Гуримшуулан сааphан дээгүүр
табаруулхань шухала.

Сэдьхэлэй тэжээл уран
шүлэг юм гэбэлни,
Сээр эндэ байхагүй,
хэн буруушааха бэлэй?
Хогшол зөөридэ уланхаржа
обтоошьегүй hаамни,
Хоол тухайгаа бодохонь –
баhал зүйтэй...

БАЙГАЛАЙ ДОЛГИНУУД

Аали номгон
Байгал далайн
торгон шэнги
нюрууень шэртэжэ,
Аажам Буряад
нютагыем суурхуулһан
толи гэрэл
гэжэ омогорхобоб.
Теэд... тэмсэлдэ
уряалһандал гэнтэ
сарма һалхин
эшхэрэн үлеэжэ,
Тэрэ дары
һэрюу татаһан
сэбэрхэн уһаниинь
хүүен долгилшобо, –
Ном сударай
хуудаһан мэтээр
холоһоо долгинууд
эбхэрэн ерэхэдээ,
Номин үнгэтэ
баранза хадагтал
нюдэндэм харагдажа,
сэдьхэлыем баясуулба!

ТЭНГЭРИИН ДУУН

Тэсэшэгүй ехэ аюул һануулан,
дээрэ дээрэһээ
Тэнгэриин дуун үглөөгүүр
«сад-няд» гэшэбэ.
Юундэ оршолонто тэнгэри,
гэнтэ байтараа,
Юрэндэггүй ааша гаргажа,
сухалдашаба гээшэб?

Ай, бурха-ан!.. Арсалдаатай
ябадалһаа улам һүжэрэн,
Асари ехэ эдирхэг
гүрэн түрэнүүдэй эзэрхэнгеэр,
Хоорондоо хёморолдон,
аюулта буугаа гэршэлэн,
Хорото дай үүдхээ һаань,
иимэл байха шэнги.

Тэрэ дары гүйжэ бодоод,
сонхоор харахадамни,
Тэнгэри дэлхэйн шарай
бүрхэгшье бэшэ байба.

– Һаажэлөө! Һаажэлөө! –
гэжэ өөртөө эжэлүүдгүй,
Һанаа сэдьхэлээ тэгшэлэн,
оогложо эхилбэб...

ДУУШАНДА

СССР-эй арадай артист
Дугаржаб Дашиевай
мүнхэ дурасхаалда

Сэсэгэй һалбарһан мэтэ арюун
Сэдьхэл зоригоо хүсөөжэ,
Театрта дуратайшуулай үмэнэ
Талаан бэлигээ гэршэлбэлтэ.

Айдархан наһанай нютаг –
«Ара Тори» хэды һайхан бэ?
Түбһэндэ залуугай хэшэг –
«Түрүүшын дуран» урихан лэ.

Шэдитэ оперын аринуудаа
Шэнхинүүлэн гоёор дуулажа,
Ухаан бодол, һанааемнай
Урмашуулан мүнөө хүлгүүлбэлтэ:

Оркестрын солгёо хүгжэм доро
Отелло Дездемоноо Ягодо жүтөөрхэнэ;
Энхэ-Булад баатар эрэлхэгээр
Эрхэ сүлөөгэй түлөө тэмсэнэ.

Гунан дэлхэйе гайхуулһан
Гургалдай мэтэ хоолойгоор
Хүнэй омогорхол татажа,
Хүсэ шадалаа харуулбалта.

Жара наһанайтнай баяр
Жабхалан түгэлдэр, дэмбэрэлтэй, –
Амжалта тандаа хүсэжэ,
Амаршалнабди бидэ барандаа!

БАХАРХАЛ

Арюун һайхан байгаалитай
Аглагхан Буряад дайдамнай
Байгал далай дээхэнүүр
Сахилгаан мэтэ зуралзаһан
Сахали шубуунай шэнжэтэй.

Амидаралта орёо бэрхэшээл
Ахин дабажа ниидэхэ
Агуу дали жэгүүрынь –
Ага, Усть-Орда гэдэг
Хоёр энхэ тойрогууд юм.

Үерхэг сагай һэлгээндэ
Удамта заяагаа нэгэдүүлжэ,
Хүнэй жаргал мандуулмаар
Хүсэл, зоригтоо найдажа,
Хүгжэн һалбардаг орон лэ!

АМАР МЭНДЭ, ЖАБАРТА ҮГЛӨӨ

Булад баабайн
hаншаг шэнгеэр сайбалзагша
Бурзан сагаан
жабар тоohорон манаржа,
Шэнхинүүр утahата
хүгжэмөө дэлгэн сэнхиинэ,
Шэхэ, хасарыемни
гасаалhандал шэм гүүлэнэ.
Худал бэшэ,
үнэн үгын шэнжэтэй
Хубилгашагүй энхэ,
мүнхэ сарюун агаар лэ! –
Хабархан дурдамаар
Буряад оронойм үглөө
Хатуу зоригой
hүлдэ мэтээр үзэгдэнэл.
Энэ дуулим
жабартай үбэлэй ерэхэдэ,
Энхэрэн, дурлан,
ехэ-багагүй баясанабди.
Бэе тамирай
шэлдэг хүсэ асараал даа:
Дээдэ-Онгостойдо
санаар урилдажа сэнгэнэбди!

ЭБСЭШЭГҮЙ САСУУЛГА

Хүйтэн үбэл
Ханхинаһаар ерээд,
Хүл, гарнуудые
Дааруулна, –
Хорогүй,
Сагаалмар даа...

***

Уйдхар, гашуудал
Гэнэдхээжэ ерээд,
Үбдэхөөнэ
Зүрхэ сэдьхэл
Оёоргүй...
Зоболонтой...

ҮТЭЛХЫН ДАЛАЙ

Амитан бүгэдые хэзээдэ
Абарал мэтээр тэдхэгшэ
Хүдөө һайхан нютагта
Хүдэлмэри хэжэ үтэлһэн
Далан долоо наһатай
Дамдин үбгэжөөл, ветеран,

Борохон борбилоо шэнги
Борсойходожо, хөөрхы даа,
Тулюурхан туулай шэнги
Тулгардажа, баарһан даа,

Бүтүү үүлээр бүрхөөгдэһэн
Бүүдэгэр майхан тэнгэритэй,
Утаа уняараар анхилһан
Уурал манан агаартай
Хүлгүү хотодо үбэлжэхэёо
Хүйтэн соогуур ерээ һэн.

Таамаг дэмы гуниглажа,
Тала дайдаяа һананхай,
Дадажа ядаал ха, дурбиижа,
Даруу, намдуу болошонхой,

Хоёр таһалгатай гэртэ
Хорюулда орооһон гэмтэндэл,
Диван дээрэ һуу-һуураар,
Дурд гэсэ хурхиран алдаад,
Табан дабхарай балкон дээр
Тамхяа татажа жаргадаг даа.

...Үри хүүгэдэйнь эрилтэ
Үсэд нэтэрүү һэмнай, –
Үдэр мэтэ үнэншүү
Үе сагаймнай эрхэ гэлэй!

ЕСЕНИНЊЭЭ

Угалза татаа
үүрэй толон
ожорhото нуур дээгүүр.
Урилдан байжа
шубууд дуулалдаа
шэрэнги соогуур.
Сэлмэгтэ бэшэ,
ногоон соо
hугшарна булжамуур, –
Сэдьхэл зүрхэмни сүлөө,
уйдаха дурамни
хүрэнэгүй.

Харгын бэлшэртэ,
мэдэнэб зүнгөөрөө,
гарахалши үдэшэ.
Ханилан hуухабди
hүниин хажууда,
бухал түшэн.
Жагсаhан бэемни халуухан,
уралышни таһа
таалахаб,

Жаргалдаа дашууржа
hогтоходо, гайхал
юун байхаб?

Уринаар эрхэлүүлхэдэмни:
«Дуратайб», –
гэхэлши өөрөө.
Үдэшын бүрэнхы соогуур
ошохобди хоюулаа
шугы руу.
Уйтайгаар hойрнууд,
хамаагүй,
дуулалдажал байг лэ.
...Үүрэй толоной
элшэ туяаниинь
ямаршье hайхам бэ?!

АЛТАРГАНА

Аглаг Буряад-Монголдо
Алдар соло түхөөһэн
Аса уян эшэтэй
Алтаргана хүндэтэй, –
Эгсэ үндэр хабсагайн
Энгэр талын шэмэгтэл,
Үнгэ буляан алтаржа,
Үбэл, зунгүй ургана.

Арад зоной сэдьхэлдэ
Амин һүлдэ заяаһан
Ая дуунай шэдитэй
Алтаргана найдамтай, –
Эльгэ нимгэн, энэрхы,
Эжы аба хоёртол,
Һайхан зугаа дэлгэжэ,
Һанаа, зориг дэбжүүлнэ.

Абьяас бэлиг, соёлдо
Алас харгы мандуулһан
Аза хубиин хэшэгтэй
Алтаргана түшэгтэй, –

Нармай дэлхэй юртэмсын
Найман зүгэй буряадууд
Наран шэнги элшэтэй
Найраа толлон жаргана.

НАМАРАЙ НЭГЭ ҮДЭР,
ҮГЫШЬЕ ҺАА – ЖАРГАЛ

Таряанай хоорондуур һунан,
Харгы урагшаа зурына;
Рерихэй зурагтал гоёор
Хуһан модонууд алтарна. –
(Намар.)

Аажамхан дэлхэйгээ бүрхөөн,
Бороо зоргоороо адхарна;
Аалихан өөртөө гүнгэнэн,
Болод дууханаа дуулана. –
(Гуниг.)

Автобус соомнай урихан,
Газаа зүдэрүү, хүйтэн лэ;
Абьяастай хүхюун анекдот
Галданов Толя «эдюулнэ». –
(Энеэдэн.)

Аляархан мүнөө танилсаһан
Нелли Дугар хоёрнай,
Амяараа хойно һуугаад,
Нэрэ-һурагүй таалалдана. –
(Дурлал.)

... Намар, гуниг, энеэдэн,
Халуун зүрхэнэй дурлал, –
Наһан үедөө мүнхэ,
Хайра ехэтэй амидарал. –
(Жаргал.)

ҮНЭН ЗҮРХЭНЭЙ ХҮСЭЛ

Үргэн Буряад ороноймни
Үнэр олон үри хүүгэднай
Байгаали дайдынгаа һайханда
Бахархан, баярлан дурлажа,
Аршаан булагай
Арюун уһандал,
Арса хүжын
Адис хайрадал,
Энхэ буряад сэдьхэлтэйхэн
Эрхим хүнүүд болоһой даа.

Одото хүбүүд, басагаднай
Оюун бэлигээ хүгжөөжэ,
Ашата аба, эжынэрээ
Анхаран хүндэлжэ, харилсахадаа,
Хүлэг мориной
Хүсэ туршаһандал,
Бурхан шүтөөнэй
Буян дэлгэрүүлһэндэл,
Бусад хэлэнһээ дутуугүйгөөр
Буряад хэлээеэ шудалһай даа.

Амидын хэшэг зөөхэйшүү
Аза жаргал эдлэмээр
Табан хушуута малаа
Тэнжээн эдлэхэ зоригтойшье һаа,
Һэб-һэб дулаахан
Һэбшээндэ үлгыдүүлһэндэл,
Сэсэн бодолоор
Сээжэеэ урмашуулһандал,
Түрэлхи хэлэнэйнгээ хүгжэлтэдэ
Түгэлдэр амжалта нэмээһэй даа.

Ум сайн, хүсэлдэхэнь лэ болтогой!

ДАЙНАЙ ҮХИБҮҮД

Субад эрдэни шэнги
сэбэр һанаагаар тэгшэхэн
Суг һураһан нүхэдтөө
зорюулһан шүлэгни энэ:
Эсэгын дайнай һүүлээр
хүмүүни заяа түшэжэ,
Элдин дэлхэйдэ мүндэлөөлди,
бурхан эндэ гэршэ...
Эхэ орондоо дурлажа
ябаха гэһэн захяатай
Эхэ, эсэгымнай һургаал
хэзээдэ нангин байгаа.
Зүбшэжэ түсэблэхэ ажалтай
аюулгүй байдал дэлгэнхэй
Зүблэлтэ гүрэн нарандал
туяараад һайхан бэлэй.
Үльгэр, онтохо шагнажа,
бага наһамнай үнгэрөө;
Үндэһэн хуулиин золтойдо
түлөөһэгүй һургуулида орожо,
Эрдэм ном үзэжэ,
заяата мэргэжэлээ оложо,

Элбэг баяраар түгэс
гал гуламтаяа бадаруулаалди.
Дала нahанай далай
долгёо салгидуулhаар ерээд,
Дасан, дугандаа шүтэжэ,
аша, зээнэрээ үргэлсэжэ,
Эбсэшэгүй мээхэй мэдэрэлээр
бэе бэедээ хандадаг
Эбтэй омог харилсаамнай
аялга дуугаараа бү замхараг!..
Дадалгүй эдир залуудаа
бухалшан ябаhан хубииемнай
«Дайнай үхибүүд» гэжэ
Росси гүрэмнай сэгнээ бшуу.
Эблэржэ шиидхэhэн үйлэнь
ухаан бодолой шэнжэдэ
Эгүүридэ энхэ заяатай
эжы, абымнай буяншуу!..

ДУҺАЛХАН

Дура зоргоороо тэнгэриин
баряанһаа мултаржа,
Дуһалхан дуһана,
сүлөөдэ жаргалаа олонхой.
Хүрьһэтэ газарта шэнгэхэдээ,
амидарал тэдхэгшэ,
Хүсэлгүй ялалзаад хаташадаг
шүүдэр бэшэл энэмнай.

Дуһалхан дуһана,
айжа һүрдэһэнэй хэрэггүй!
Дунгяаржа шарлаһан
тала дайда ногоорно;
Дууража гунхаһан
сэсэгүүд миһэрһээр үндынэ.
...Дуһалхан аад,
байгаалиие һэргээхэнь гайхалтай!

ТООНТО НЮТАГ
ЬАЙХАН ДАА

ХЭЖЭНГЭ ГОЛОЙНГОО ЭРЬЕДЭ

Түрэл дайдымни
Түшэг мэтэ
Хэжэнгэ голни
Хэзээдэ арюухан юм;

Он жэлнүүдэй
Оодорон үнгэрбэшье,
Эрьежэ ерээд,
Эрьедэнь һууналби;

Наранай элшэдэ
Наадан миралзаһан
Даруухан уһаниинь
Даамгайхан мэлмэрнэ;

Дура сэдьхэлһээ
Дурдан баясамаар лэ, –
Дуутайхан Хэжэнгэмни
Дундаршагүй һабатайл!..

ЭСЭГЭ

Урматай зохидоор
Удхалан ойлгуулһан
Эсэгымни һургаалнууд
Эрдэни мэтэл даа, –
Зүрхэндэ бадматаһан
Зула шэнгеэр
Зургаатай наһандамни
Зулгы урин бэлэй.

Гушаад онуудай
Гулда мэтэ
Ангиин тэмсэлэй
Аюул соогуур
Гэбшэ ахайнгаа*
«Гэмдэ» дайрагдангүй,
Эсэгэмни тиихэдэ
Ээллэжэ гарсалдаа һэн.

---

*1938 ондо хамалган-хашалганда орожо хосорһон Цыбаан ахань

Хамтын ажалай
Халуун бурма соо
Амжалта туйлаһан
Ами наһаниинь

Жэнхэни золоороо
Жэшээ боложо,
Ухаан сэдьхэлыемни
Урмашуудаг юм даа.

ЗҮГНЭЛТЭЙХЭН БОДОЛ

(Эжын хөөрөөнһөө)

Һэгшээтэй дулаахан үдэшын
Һэбшээхэн эршэгэнэн үлеэнэ.
Хүдэһэн һарьмай дээрэ эжы
Хүнэгтэй орооһо хиидхүүлнэ, –
Тэнгэриин мүндэр шэнгеэр
Тэрэнь «тос-тос» байса тоборно.

Хэмгүй эрхэ гурбатай би...
Хэнзэ хурьган хоёр зүршэлдэжэ,
Эдеэ хоол дэлгэрбэ гэһэндэл,
Эрьелдэжэ, урбалдажа байгаад,
Эжэлшэн наадана хабди зоргоороо.
Эжы: «Яаһан хоёр бэ?» – гэнэ ха...

Ажалһаа ерэһэн баабай
Азарга Һааралаа дүнгэжэрхёод,
Аалихан маанадта дүтэлжэ,
Абяагүйхэн хэһэг зогсожо,
Налгай зохид сэдьхэлээр
Наадыемнай хаража байтараа,

Хүсэ ядаха бэшэ даа,
Хүнэгтэй орооho хиидхүүлэмсээрээ,
Намайе гар дээрээ үргэжэ,
Нюурыемни шэрхэг hахалаараа
Шүргөөн-шүргөөн энеэлгэжэ,
Шубуухай шэнгеэр дүүлюулнэ.

– Минии жаахан хүбүүхэн
Мэнэ томо хүн болоод лэ,
Питер ошожо, ахайдамни адляар
Судар ном үзэхэл даа, – гэжэ
Хүхин омогоор хэлээ hэн,
Хүсэл hанаанииньгүнзэгы hэн.

...Зүгнэлтэй бодолыень хүбүүниинь
Зүй ёhоорнь бүтээгээл!..

МАНДАЛТА ШЭДИ

Болбосороогүй бодолни
Боролжын хүндыгөөр
Һуунагтаһан манандал
Һүүдэртэн холодоно.

Урма баяргүй
Уруу дуруухан,
Һургааг түшэн,
Һуужа байтараа,

Нэгэшье үүлэгүй
Нарата тэнгэридэ
Жэргэмэл шубуудай
Жэргэхые шагнаад,

Маани шэнги
Мандалта шэдиин
Сэдьхэлдэм ургажа,
Сэсэглэн һалбархада,

«Шэхэ дүлии,
Нюдэ балай»
Ябаһанаа гэнтэ
Яб байса мэдэрбэб...

ЭСЭГЫНГЭЭ ДУРАСХААЛДА

1

Хүрьһэтэ энэ дэлхэй дээрэ
Хүмүүн боложо мүндэлхэдэмни,
Амиды бурханиие золгоһон мэтээр
Алаг зүрхэнһөө баярлаа һэн ха
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални!

2

Уни бутарма хурьган арһан соо
Улаа нарайхан хэбтэхэдэмни,
Үлгын дуу дуулан энхэржэ,
«Чингис» гэһэн нэрэ хайрлаа һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални!

3

Унтажа һэреэд, энеэхэдэмни, баярлажа,
Уй-хай болоод, тэршэлхэдэмни, һаатуулжа,
Мээмэйгээ эрижэ бархирхадамни, мэгдэжэ,

Мээхэй уринаар эжыемни дуудадаг һэн ха
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални,

4

Хүйтэ абажа нэгэтэ халуурхадамни,
Хүл хөөрсэг табижа, мориной хурданда
найдажа,
Эдэрмэг тосхондо һуудаг Баатарай эжыһээ
Эм залажа, тиихэдэ аргалаа һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални,

5

Олбогор жаахан хурьга дахажа,
Ондого-сондого гэтэр мүлхижэ эхилээд,
Холые зорихоёо һэдэһэндэл,
хүлдэ ороходомни,
Хөөршөөн гар дээрээ абажа,
эрхэлүүлдэг һэн ха
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални,

6

Хоёр үйндөө үбэлэй жабарһаа айнгүй,
Хоёр дабхар үүдэн тээшэ һэтэ
буляалдахадамни,
Хүбэнтэй дэгэлыемни эрхэлүүлэн
үмдэхүүлжэ,
Хүдэһэн малгайемни шэбэгшэлдэг һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални,

7

Һаарал азаргань сэргэдээ ходо уяатай байха, –
Һанаан хүсэлыемни гансата таагаад,
Морин дээрээ һуулгаад, хорой соогуураа
Монгол сэрэгшэ мэтээр дабхюулдаг һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални,

8

1950 ондо табатай ябаалби,
Мори шаргаар Элхиин станци
орооһондо ошоходоо,

Абаашаа һэн намайе даха соо һуулгаад,
үбэл дунда, –
Абарга могой мэтэ ута поезд харуулжа,
гайхуулаа һэн
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални,

9

Зуд шэнги гал халуун зунай
нэгэ үдэр
Зүрхэёо эмшэлүүлхэеэ холые
зорёо бэлэйл...
Дүшэн гурбатайдаа... залуугаар
«түрэл урилаал» даа...
Долоотой хүбүүнтнай мүнөө –
жаран долоотойл,
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Ами наһамни!
Аза жаргални,

10

...Үрэ зүрхэеэ хүлгүүлэн, уяруулан байжа,
Үнгэтэ юртэмсэдэ амидарха заяа
олгоһон эсэгынгээ

Үргэмжэтэ һайхан ашыень харюулмаар
Үшүүхэн энэ шүлэгни бадарһан
зула мэтэ һанагдабал,
Арьяа-Баала,
Ум маани бадмай хум,
Ум маани бадмай хум,
Ум маани бадмай хум!..

ЭРДЭНИТЭ БУУРАЛ ХҮГШЭД

Байдал хүндэшье байг,
hанаа амархан,
Баабхай, шагай
наадажа үнгэргэһэн
Үүлэгүй хүхэ
тэнгэри мэтэ арюухан
Үхибүүн наһамни
hанагдаад орхино.
...Эльгэн хайратай
эжы, баабаймни
Эртын мүнхэ наранай
мандажа эхилэмсээр,
Оройн наранай
жаргаха болотор
Олоной ажалда сүлөөгүй
ябадаг хэмээрээ
Үндэр гэшхүүрэйнгээ
табсан доро
Үдын хоол түхеэржэ
бэлдээд орхидог һэн, –
Зөөхэйдэ худхаатай
амтан лепёошкамни
Зайгуул нохойн хүнэһэн
болошоод байдаг һэн.

Яахаб теэд,
гүн бодолдо абтабашье,
«Янгинаа, ханхинаа»
дууханиие гүнгэнэһөөр,
Хараһан зүг тээшээ,
хүлэг мориншуу
Хатар жороо табин,
гүйшэхэш даа гоёор...
Үни холын табяад
онуудай гэнэн дурасхаал
Үнэн ёһоороо
ухаан сэдьхэлдэ
мээхэй юм даа:
Баруун дайнда
хүбүүгээ алдаһан
Балдан-Гутабай эжы,
хөөрхы даа,
Долгин шэнги
үгэ хүүртэйхэн
Дондог эжы хүршэмнай
энэрхы даа, –
Элдин тэнюун эхэ
түрэл нютагайнгаа
Эелдэр зулгы зан
абаритай хүгшэдтэ,

(Гэдэһэн үлдөө,
наадан хэтэрээ һэмнай),
Гэнтэ мэдэхэдээ,
яаража мэгдэнхэй,
Зунай халуунда
хүлһөө гоожууланхай,
Зуһалан гэртэнь
ороод ерэхэлээршни,
Уриханаар угтан,
столдоо һуулгажа,
Унда, эдеэ хоол
яндайса хүртээхэдөөд,
Монсогорхон толгойемни
үндэн энхэржэ,
Мампасы гү,
али сагаан саахар
үгэдэг бэлэй…

ҮЕЭЛЭ АХА

Дамбинима – үеэлэ ахаймни –
түрэл нютагтаа
Дамбиихай гэһэн багынгаа
нэрээр суутай һэн.
Эдир залуушье бай,
табишье хүрэ, – намдаа
Эсэгэ мэтэ даамайхан
ухаа заажа һуудаг һэн.

...Хонин жэлдэ*
Улаан армида татагдахадаа,
Морин сэрэгэй тагнуулшан
болоһоноо дурдадаг һэн.
Баатарлиг дайнда эльгээгдээд,
артиллерист ябахадаа,
Баруун хүлөө шархатаад,
гэртээ табигдаа һэн.

«Дүүрэн бэшэ,
дунда мэргэжэлэй һургуули
Дүүргээб табин хоёр ондо,
ветеринар боложо», – гэдэг һэн.

---

* 1943 он

Дээдэ hургуулинь…
уйдхар гашуудалай шалтагаар…
Дэбжэхэ эршэеэ алдан,
тэрэ сагтаа орхигдоо hэн.

Түрүү зэргын
хүгжэлтэтэй «Илалта» колхоздо
Түрүүлэгшын уялга шадамар
бэрхээр дүүргэдэг hэн.
Ажалhаа ерэжэ, амараад, үбэлэй
hүниин утада
Абьяастайхан хүүгэдтээ үльгэр
уншажа жаргуулдаг hэн.

Хүн шанар,
хүсэл зоригойнгоо дэлисэтэйдэ
Гүн ухаанай номуудые
hонирхон уншажа шудалдаг hэн.
«Вокруг света» сэтгүүл
жэл бүхэндэ захижа,
Бүмбэрсэг дэлхэйгээ
тодо хурсаар шэнжэлдэг hэн.

Ноёд hайд, эрдэмтэдые
гэртээ угтан хүндэлжэ,
Ном хаялсаhандал hонин
зугаа зүндөө дэлгэдэг hэн.
Ажалша олон нютаг зониинь
омогорхон дэбэргэжэ,
«Амиды энциклопедимнай» гэжэ
дундаа хүхидэг hэн.

Неэдэгтэ*, шэмээшэгүүдэй уряалаар,
ажахыень үргэхээ,
«Николай» гэжэ нэрлүүлжэ,
хорёод жэлдэ ажаллаа hэн.
Хүдөө hайхан дайда –
Дээдэ-Хэжэнгэеэ баяжуулхаяа,
Хүшөө бодхоohондол,
гэгээн hанаагаа бэелүүлээ hэн:

Баянхан ургаса таряанай
үрэжэлтэй газар болгожо,
Бамбалзуур Билхадайн намаг
зоригтойдоол хатаагаа hэн.

---

* 1963 – 1989 онуудта «Первомайский» совхозой 2-дохи отделени байгаа.

Хада уулын уһа,
шулуун соогуур ханааб татажа,
Хабтагай уужам тала руу
хүүесэ-хаяса урдахуулаа һэн.

Манзушри бурхан
шүтөөнтэй гэр бүлэдэ
үндыһэн
Мандал бадаралтай
долоон хүбүүд,
басагадынь бултадаа
Багша, эмшэн,
инженер боложо,
Хэжэнгэ нютагтаа,
Баруунай Сургут хотодо,
Улаан-Удэдээ
түбхинэнхэйл.

«Россидамнай арадшалһан
засаг түрэ һаядаа
ерэжэ,
Хартаганаан хаанайхидал
арсалдаата суглаан
дэлгэрхэ,

«Алта мүнгэн унажа,
доллар шэнгеэр
эзэрхэжэ,
Арад зоной амидарал
хүшэр хүндэ болохо», –
гэдэг һэн.

Ажал хэрэгынь –
габьяата газар
һайжаруулагша,
Алдар солонь –
гүрэн түрын орден,
медальнууд…
… «Бууса гэрээ сахяарайгты», –
гэжэ хүбүүдтээ
захяашань
Буянта үйлэ мэтэ
холын хараа бодолой
үргэмжэтэй бшуу!..

ТУҺАТАЙ БАЙНА!

Һабаараа дүүрэн, эмтэй-домтойхон,
Хужарта нуураймни үһан долгитожо,
Һубһандал үлхэлдэн, сайран ялалзаһаар,
Хөөһэтэн эбхэрнэ урда эрье тээшээ.

Тоһон шэнги зөөлэхэн шабартань,
Аршаан мэтэ үһандань шүтэжэ,
Торходо ороно ажалша арадни,
Аргалжа, эмшэлжэ бэе махабадаа.

Үлзы буянай магтаалда хүртэһэн
Һахюуһан мэтэ Хужарта нуурни
Үнэхөөр сэнтэй аршаанта бодосоороо
Һайн хүндэл туһатай байна!..

ТҮЙМЭР

Тэсэхын аргагүй,
хагда ногоо галдажа,
Тэнюун номхон
ой модондо дураа гутаа ха, –
Түймэр табиба.
Тэнгэри газар ниилэжэ,
Түгэншэлмэ хүхэ
утаа уняар тогтонхой.

Һүниин харанхыда
түймэрэй ошо дүлэн
Һүүмэлзэнэ хада
уулаар, шонын нюдэдтэл.
Хэдыдэхи үдэрөө
хорото утаагаар амилналби, –
Хэмхэрхэнь тэсэбэриимни
тулга, галда шатаһандал.

***

Уняар манан соогуур
наран харагданагүй;
Урда-Хадын нарһан,
шэнэһэн модонууд гамтай..

«Нюдэ балай, шэхэ дүлии»
болошоо юм гү
Ниитэ арад түмэн
бүгэдөөрэн…
Гайхалтай?!

– Модо отолжо,
наймаа-хуймаа хэдэг үе сагта,
Магад, олзо оршо
олохо бодолоор, зүбхэн,
Шатаһан модон хэрэгтэй
байжа болоо, бү марта…
– Шашангүй бай,
засаг хэмжээ
абаха түргэн!..

***

Урмаяа хухарангүй
байхын аргагүйл даа:
Уһа голнууд,
ууха ундамнай, хатана;
Ургамал ногоон
үндэһөөрөө, хагдарна;
Уудам хангай
дайдамнай харлажа харагдана.

Сагдуул модохонууд
ургабашье гэлэй, теэд
Саг дээрээ хүнэй
амидаралда хэрэгтэй
болоторнь,
Сохом лэ зуун жэл
үнгэрхэл,
нүхэдүүд,
Сорхирсо уйлахаар лэ,
иигэжэ һанан
гэхэдэ!..

ТҮҮХЭ ДОМОГ МЭТЭ ДУРАСХААЛ

1

Үмсын бэшэ, хамтын
Үбһэ хуряалсажа Шэбэртэдэ
Үнгэргэһэн үе саг гэхэдэ,
Айдар залуу наһандаа
Ажалда дүршэжэ ургахын
Амжалта мэтэ дэмжэлгэтэй һэн.

2

Һалгайн-Шэбэрэй энгэр –
Үбгэ эсэгымни бууса
Һара, нарандал толоржо,
Үльгэрэй орон шэнги, –
Үхибүүн сэдьхэлэйм изагуурта
Үреэл мэтэ бэшэрэлтэй һэн.

3

Адуу малай бэлшээритэй
Атар талын сэсэгүүд
Ёохор татан долгилходоо,
Урма зоригоор мүндэлһэн
Уран зохёол, бэлигэй
Уряал мэтэ шэдитэй һэн.

4

Хэжэнгэ голой эрьеэр
Хэтын сагһаа ургадаг
Шүрэдэл адлихан улаагана
Шүдэ ама аагтуулбашье,
Сэмсэгэр бэеын хүгжэлтэдэ
Сэсэгы мэтэ сэнтэй һэн.

5

Жэгүүртэ даляар эршэдэһэн
Жэргэмэлэй аялга дуун
Үглөөнэй сэлгеэндэ шэнхинэхэдээ,
Сэнгүү байдалда нэнгэһэн
Сэсэн арюухан бодолтой
Сэдьхэл мэтэ найдамтай һэн.

6

...Далай ехэ юртэмсэдэ
Дала наһанай дэлгэрхэдэ,
Түрэл дайда Шэбэртэ
Түүхэ домогоор баянхан
Хөөрхэ нютагайм заяанда
Дурасхаал мэтэ арюухан даа...

ХҮЛЭРЭГТЭДЭ

Гансаараа үбһэшэдэй байрада хоножо,
Дураараа байгаали дайдаяа һайхашаан,
Сэбэрхэн арюухан агаараарнь амилжа,
Сээжэхэн бэеэ сэнгүүлэн амарнаб...
...Үдэ наран халуу шатахань;
Үгы, яашоо гээшэб, ерэнэгүйл
Үдэр бүри сүлөөтэйхэн ябажа,
Үбһэёо сабшадаг бүлэ дүүтэмни...
Һүриин хажууда хашалангүй,
Һүүдэртэ ороод, һуунаб;
Дурам нюдэнһөө һалгаангүй,
Дуратай юумэеэ хараашалнаб...
Хаана юм бээ, гайхалтай,
Харуул хэрэггүй гэһэндэл,
Хээрэ талаар бэлшэдэг
Хэдэн азарга адуун?
Хада уула, ой модон
Хабатай гоёор хүхэрнэ;
Нугаһан, ангирай ганганаан
Нуур тээһээ сууряатана...
«Хүнэһэ хоолоор
Хүн ядархагүй,

Сэбдэг хүйтэн
Сэдьхэлээрээ гунирдаг», –
Гэжэ үбгэд хөөрэлдэгшэ һэн...
Гэтэр,
Ухаан бодолыем сэнгүүлхэеэ,
Урма сэдьхэлыем жаргуулхаяа
Бургаахан соохоо хужар дээрэ
Бугын һүрэг гаражa ерэлэй:
Нарилбашье, бэеэ үгылөөгүй янзатай
Наранда игаажа бэлшэһэн бугын,
Ута хүзүүгээрээ хажуудахидаа энхэрээ
Үзэсхэлэнтэ гоё һайхан һогооной,
Туруу муутай суур шэнги хүлөөрөө
Тулгажа ядан, ногоо шэмхэлһэн тугалай
Хуби заяандаа жаргаһан мэтээр
Хужар долёожо амидаран байхадань,
Айжа һүрдэн, гүйжэ сошомоор
Аюул бү тохёолдоһой гэжэ һанабаб..

ХАБАР ЕРЭБЭ

Найдамтай хүйтэн
үбэлэй хаһын
холодожо үнгэрхэдэ,
Наранай туяа
үдэрһөө үдэртэ
яларжа гэрэлтээд,
Һалгай-Нугада
хабарай амисхал
дэлгэржэ бууба;
Һалхин үлеэгээд,
һаари торгоо
хэдэржэ налайба.
Сahан хайлана...
һайрамай уһан
үерлэжэ эршэдээд,
Сарюун хөөрхэн
хүүгэдэй зоргоороо
гүйлдэжэ наадаһандал,
Хүрьһэтэ газарай
уян налархайе
энхэржэ уруудаад,
Хүүюур мэтээр
Хэжэнгэ гол уруу
эбхэржэ урдана.

Булган хүнжэл доро
хэбтэһэн баатарай
халуудажа ядаад:
«Буусаяа эрьен
сэнгэхэмни дайдаараа», –
гэжэ хүхиһэншүү,
Хүдөө тала
сэсэг намаагаар
үргэлжэ һалбаршоод,
Хүбшэ тайгата
хада уулаяа
дэрлэжэ хүхэрнэ...

АЛТАН ТҮРЫН НАЙР

Хайрата һанагдаха хээтэй –
Пылжит Баторовна Бадмаевагай
дурасхаалда

Арбаад хүүгэдтэй аба эжы хоёр,
Аяа хайрата хүгшэдүүд,
Алтан түрынгөө найр тэмдэглэнэ;
Аймаг, сомоной залуухан гулбаанар
Аягтай, хүхюутэй сэдьхэлээр
Алдар солыень дурдажа, урмашуулна:
– Үлзы байдалай һүлдэтэй
Үлгы нютагаа энхэржэ,
Түрэл сандаа, хүн зондоо
Түшэг боложо һуугыт даа!

Хамта һураһан үндэр наһатайшуул,
Халуун зүрхэеэ хүлгүүлэн,
Хаанай түшэмэлнүүд мэтэ налайн һууна;
Ураг түрэлэй заяата мэргэшүүл,
Ушар удхаяа мэдүүлэн,
Урдын байдалаа сэгнэжэ, хүхилдэнэ:
– Залуу наһамнай золтой һэн,
Зандан модондол сарюун һэн.
Үүри нүхэдөө жаргуулжа,
Урма баяртай һуугыт даа!

Үри хүүгэдынь аба, эжыхэндээ
Урин үгэнүүдые хэлэжэ,
Уяраадшье абана, энеэлдээдшье үрдинэ;
Аша, зээнэрынь олондоо омогтой,
Адуун һүрэгтэл хүлгэжэ,
Абьяастайгаар дуулаад,
амаршалгаяа ханхинуулна:
– Хүгшэн эжымнай, төөдэймнай,
Үбгэн абамнай, таабаймнай,
Бурхан багшадаа шүтэжэ,
Буян эдлэжэ һуугыт даа!

БОРООГОЙ ҮҮЛЭНҮҮД

Барагар хара бороогой үүлэнүүд
Баглайран хэдэн үдэр сугараад,
Уулада эсэһэн мориндол, удаахан
Урда зүг уруу зорижо нүүнэ.

Энхэ ногоон хүрьһэтэ газартаа
Этигэл, найдалаа баража гомдоо юм гү, –
Аадар бороогой нэгэшье дуһал
Абарал мэтээр, юрэдөө, адхарнагүй.

Эрдэни субад мэтэ одо мүшэдые,
Эртын наранай элшыешье харуулангүй,
Тэрэл үүлэнүүд гурбадахи үдэртөө
Тэхэрилтэгүй урагшаа нүүжэл байна.

Мүнхэ тэнгэриһээ хайра гуйһан
Мүргэл-үргэл дуталдаа гэлсэбэ ха, –
Орон нютагайм алишье хизаарта
Обоо тахилган зүндөө эхилбэ даа...

ТҮРҮҮШЫН АЛХАМУУД

Үримнай хүн болобо. Харыш:
Үргэнхэн талаараа гүйхэеэ һэдэһэншүү,
Гүсын хоолойдол урагшаа үгсыжэ,
Гэшхэлнэ аалихан, урмашан хүхижэ.

Эгэшэнь, харуулшандал хажуудань һахижа,
Эреэхэн сэсэгүүдээр малгай урлана.
Сэнхир хүхэ тэнгэри – сэлмэг,
Сэдьхэлшни баһа сэнгэлиг! Баясанаб.

Хүүгэд олон... Хүгжэм зэдэлнэ...
Хүршымнай хүгшэн һарабшалжа байгаад,
Шамайе, Балмахан, хөөршөөн харана.
...Шадал орожо, гүйхэшни һаядаа.

МҮНХЭ БАЙГААЛИИН ШЭНЖЭ

Хүбэн шэнги
үүлэнүүдэй харлаһаар,
сэлмэг тэнгэриеэ бүрхөөжэ,
Хүрьһэтэ газарай
умарюун дээгүүр
эзэн янзаар һуушахада,
Эрбэс гэмэ
сахилгаанай ташуурдаад,
аадар бороогой адхаршахада,
Эрхэ хүүхэн
сухалдан уйлашаба гү
гэжэ гэнтэ һанаадхибаб.
Теэд энэмнай
хэтэ мүнхын
үзэгдэл бэшэ һэмнай.
Тэнгэри-хүүхэнэй
сэдьхэлэйнгээ байдалые
һэргээн сэлмээжэ уушхархада,
Бөөгнэрһэн үүлэнүүдэй
зүүн тээшээ
орон эрьюулжэ арилшахада,
Баряанһаа мултарһан
наран баярлаа юм гү даа,
бүри хурсаар шарана...

ДУРСАЛГА

Үдэшын һаамда
үнеэд тугалнуудтаа
мээхэйржэ,
Үйһэн шэбшүүр үлеэһэндэл,
«шаард» гэтэр
мөөрэнэ.
Хүнэгүүдээр дүүрэсэ
һүн хөөһэтэн
һаагдажа,
Хүгжэм дуун шэнгеэр
зүрхэ сэдьхэл
уяруулна.

Үнжэгэн агаар шэнхинүүрхэн,
яагаашье
тунгалаг бэ? –
Үреэ зээрдымни үүрһэжэ
турьямсаар,
сууряа татана.
Тээ саанаханань,
хоёр буха
хүлзэшэнхэй,

Тэмсээн болохонь даа,
нүхэ малтан
бүрхирэлдэнэ.

Дэлгэр дабаанай
нэлэнхы ой
модон соо гэнтэ
Дэлхэй дайдын
дорьботор нохой
ганиран хусашана;
Танигдаагүй нэгэ
хүн тээлниг
соогуур ерэжэ ябана,–
Таахада, ерүүл
Дуся басаганай
хани бэшэ аа гү?..

УРИХАН ҮЗЭГДЭЛ

Нара мандуулжа толорһон
Намарай дулаахан үдэр...
Хуба шүрэдэл мүлирһэн
Хушын һамар шэмэжэ,
Зургаатай Балма басагамни
Зуд сүлөөгүй янзатай, –
Модон тэбхээнсэг һандали,
Мориндол, унажа һуунхай.

Обёорон харахада, хараасгайнууд
«Орэрын» дуушадые һануулжа,
Шабын түмэрые ноотодол
Шадамар гоёор угалзатуулжа,
Сэдьхэл даруухан Балмахаииие
Сэхэ доошоо харасагаан,
Огсом дорюунаар юушьеб
Өөһэд хоорондоо хөөрэлдэнэ.

Һамарта хорхойтожо амтархаад,
Һаналаашье табяагүй һууһан
Сэнгүүхэн Балма тухай,
Сэхэнь хэрэгтэй, зүбшэнэ гү?

Үгы гэбэл, этигэнэб,
Үүлэгүй нарата дэлхэйгээ
Сохом энхэ байха гээд,
Солынь дуудажа болоо!..

ТАЛЫН СЭСЭГҮҮД

Сэнгэлиг талаяа бүрхөөһэн
Сэсэгүүд долгилон байхадаа,
Хүлгүү олон зантайхан
Хүнүүд мэтэ үзэгдэнэл даа.

… һаахар-баахар үүлэнһээ
Һалхинай хүдэлөөд орхиходо гү,
Али мүн лэ тэрэ үүлэнһээ
Аадарай сохёод абахада гү, –

Нэгэниинь – дохиһондол найгана,
Хоёрдохинь – бүдүүрхэһэндэл зогсоно;
Гурбадахинь – энеэһэндэл нэнгэнэ,
Дүрбэдэхинь – айһандал хүлгэнэ…

Иимэ байхадань, яахабши?
Этигэл, найдал ядажа,
Баярлаха гү, али гомдохо аалши? –
Байгаали-эхын табисуур даа…

ХАРГЫДА

«Урдаһаа нэлбэрхэй Һэбхеэмни»
Уняар татажа, нэмжынэ…
Хэбэд номхон гүбээнүүдтэй
Хэжэнгэ нютагни, мэндээ!

Наран. Ая гангата тала, –
Найрлал сагаймнай байгаали
Таатай урихан золоороо
«Талын дурандал»* үзэгдөө.

Үлзы хэшэг һануулһаар,
Үлеэнэ һэбшээхэн илдамаар;
Үерлэнэ аалин зэрэлгээн –
Далай дээрэ гээшэ гүб?

Шамбалын орон шэнги
Шалсаана буурал баабайдаа
Үргэл мүргэлөө айладханаб, –
Үлзы хэшэгэй заяан…

---

*Ц. Сампиловай «Инаг дуран» гэһэн зураг

Хуби жаргалай шэдитэй
Хурдан долгидоо урасхуулжа,
Худан голнай шэнхинэнэ, –
Элитэ хүгжэмшэн мэтэ.

Эльгэ зүрхэ баясууландал,
Эбхэрэн таряан долгилно:
Элбэг баялигай шэнжэтэй,
Уряа тугтал жабхалантай.

Хүсэл мэтэ хизааргүй,
Хүл нюсэгөөр гүйһэн,
Хүдөө газарни ногоотой, –
Хонид – үүлэн соохор.

Бардам зориг хүбшэлжэ,
Байдалаараа түбхинэнхэй
Энэрхы һайхан Хэжэнгэм
Энхэ тайбанай нютаг юм!..

АРЮУХАН СЭДЬХЭЛ – ДУУН МЭТЭ

ЭХЭ БУРЯАДНИ

Дуулим намдуухан Эхэ Буряадни
Дура сэдьхэлэй наран юртэмсэ:
Сэсэг набшатай тала хизаарынь,
Сэбэр агаарынь хэды һайхан бэ?

Налгай зулгыхан үлгы Буряадни
Найдал, хүсэлэй түшэг тулгуури:
Алтан соёмбын һүлдэ заяатай,
Арюун хадагай үлзы хэшэгтэй.

Аглаг баянхан хангай Буряадни
Аза жаргалай нангин гуламта:
Эрдэм бэлигынь хүгжэн бадараа,
Эршэ тамирынь хүсөө харуулаа.

...Эхэ Буряад нютагаа
Эльгэ зүрхөөрөө энхэрнэб, –
Энэ алтан дэлхэй дээр
Энхэ оршохо, гэршэлнэб!

ДЖАРУН ХАШОРАЙ СУБАРГЫН МАГТААЛ

Түхэреэн Хэжэнгэ нютагым
Түшэглэн, арюудхан заларһан
Джарун Хашорай субарга
Даяанша дүрээрээ оршомой.

Аажамхан Хэжэнгэ нютагым
Ашатын буянаар жаргуулһан
Бэлигүүн шэдитэ субарга
Бэшэрэл шүтөөнэй убдистай.

Буусахан Хэжэнгэ нютагым
Бурханай оронтой сасуулһан
Бадмахан сэсэгшүү субарга
Бадарал соёлой хэшэг юм.

...Арьяа-Баала,
Ум маани бадмай хум!
Арад зоной
Урма баяр дэлгэрээ!

НАРАН ЗУЛЫН ЭРДЭНИ

Һаратай, мүшэтэй һүниие
Һаруулхан гэрэлээр гиигүүлдэг
Алтандал шарахан нарамнай
Агуулын оройгоор мандана.

Элһэтэй, шулуутай газарые
Элшэтэ туяагаар жэгнэдэг
Агаарта хөөрэһэн нарамнай
Амитан олоноо жаргуулна.

Саһатай, бороотой дэлхэйгээ
Сарюухан болгожо энхэрдэг
Ааяма халуухан нарамнай
Аглагхан арюунда ороно.

...Буян хэшэг дэлгэнхэй
Боди сагаан сэдьхэлшүү,
Нангин мүнхэ заяатай
Наран зулын эрдэни!

САГААЛГАН

Саһа шуурган ходоржо,
Сагаалгамнай морилбо.
Ута наһа үршөөжэ,
Удаан жаргал хүртөөбэ.

Боди сэдьхэл мүнхэржэ,
Буян хэшэг дэлгэрбэ.
Хии мори хиидхүүлжэ,
Хүсэл заяа гэршэлбэ.

Алда хадаг дэлгэжэ,
Аха дүүнэр золгобо.
Сагаан эдеэн билтаржа,
Сээжын зугаа наярба.

...Зүгнэл шэдиин үреэлтэй,
Зүрхэн тарниин адистай
Сагаан һарын һайндэрнай
Саг үедөө мандатугай!

СЭДЬХЭЛЭЙ ДУУН

Зандан модоншуу залуу наһандаа
Заршам журамтай тэнжэн үндыгөөлби.
Илдам зулгыхан амараг гансадаа
Инаг дураяа үршөөн заяагаалби.

Эртын нарандал туяа элшэтэй
Эрдэм бэлигээ хүгжөөн дэбжүүлээлби.
Аша буянтай, үреэл үгэтэй
Аба, эжыгээ үргэн жаргуулаалби.

Бадма сэсэгтэл арюун сэдьхэлээр
Буряад орондоо дурлан түшэглөөлби.
Оюун ухаанай үлзы хэшэгээр
Далай ламадаа шүтэн һүзэглөөлби.

ЭНХЭ ДАРУУХАН ЖАРГАЛНАЙ

Хабарай дулаахан үедэ
Хагсууран һалхилаад хүйтэншье һаань,
Эелдэр зантайхан эжынгээ
Энэрхы сэдьхэлһээ уярналди.

Эльгэлэн уулзажа зугаалдаг
Эрдэмтэй нүхэдэй олоншье һаань,
Сэлмэгхэн бодолтой эжынгээ
Сэсэнхэн үгэдэ найданалди.

Энээхэн үнгэтэ юртэмсын
Эрьелдэн мүнхэдөө байгаашье һаань,
Абарал буянтай эжынгээ
Ашыень харюулхамнай зүйтэйхэн!

...Эжы, бууралхан эжымнай –
Элшэ сарюухан зэндэмэни.
Эжы, хайрата эжымнай –
Энхэ даруухан жаргал юм!

ҮЛЗЫ ХЭШЭГЭЭ ДЭЛГЭНЭБДИ!

Занданхан залуухан наһандаа
Заршамхан журамда абтанхай,
Анханһаа ажалша зоригоор
Амжалтын шэдиие олонхой,
Сарюун үреэлэй үгэтэй,
Сахюур толгойтой үбгэдүүд,
Үндэр сэдьхэлээр таанадтаа
Үлзы хэшэгээ дэлгэнэбди!

Нарата дэлхэйнгээ үршөөлөөр
Наһанай манлайда хүрэнхэй,
Үнэншэ халуухан хандалгаар
Үргэмжын зөөлэндэ жарганхай,
Һайхан үреэлэй үгэтэй,
Һаншаг сагаахан хүгшэдүүд,
Үндэр сэдьхэлээр таанадтаа
Үлзы хэшэгээ дэлгэнэбди!

Буянта арюухан һүзэгөөр
Бурханай һургаалда шүтэнхэй,
Ашанар, зээнэрээ энхэрээд,
Абарал туһаяа дэлгэнхэй,

Сарюун үреэлэй үгэтэй,
Сагаан сэдьхэлтэй таанадтаа
Үнэн үгэёо хэлэжэ,
Үлзы хэшэгээ дэлгээбди!..

ХАНИ НҮХЭР

Зохид налгай хани нүхэр,
Зол хубимнай найдамтай:
Хүнэй зэргэ айл боложо,
Хүсэн түгэс һууналди.

Омог дорюун хани нүхэр,
Олзын хэшэг урматай:
Ажал хэжэ хоюулханаа
Аза жаргал эдлээлди.

Дуугай номхон хани нүхэр,
Дура сэдьхэл шэдитэй:
Үнэр олон хүүгэдүүдтээ
Үргэн харгы олгоолди.

...Дуута һайхан баяраар
Дура сэдьхэл сэсэглээ!..

ЗАЛУУ НАҺАН

Эртын улаан наранай
Элшэ гэрэл наартайхан.
Эжы, абын хүбүүхэй
Эрхэ тангил суутайхан.

Хүнэй үлзы сэдьхэлтэй
Хүсэл бодол дорюухан.
Үргэн утын харгытай
Үнэн байдал даруухан.

Хүрин омог зүрхэнэй
Хүлгөөд байхань золтойхон.
Инаг дураар золгоһон
Илдам хүүхэн аляахан.

...Залуу наһан тэршээтэй –
Залинта аадар мэтэ...
Һанаан зориг солгёотой –
Һарьдаг мундарга мэтэ..

ҮЛГЫ НЮТАГ ХӨӨРХЭМНИ

Сэлмэг һаруулхан үхибүүн наһамни
Сэдьхэл зүрхэндэм уяран һанагдаа.
Намдаа энэрхы Хөөрхэ нютагни
Наран тужаараа ногоорон харагдаа.

Хургы торгоной эбхэржэ байһандал,
Хужарта нуурнай мэлмэрэн долгилоо.
Обоо мүргэлөө тахин жаргадаг
Улаан-Хадамнай арюухан шүтээн лээ.

Уужам намдуухан сэсэгтэй дайдадаа
Угай заншалаар байдалнай түбхинөө.
Үбгэ эсэгын бууса газартаа
Үри хүүгэдынь шэнээтэй һуудаг даа.

...Үлгы һайхан,
Урин налгай нютагни –
Үнэр баян Хөөрхэмни, –
Эжы, абын үреэлтэй
Энхэ сарюун,
Эльгэн түрэл тоонтомни...

ЭРХЭ ТАНГИЛ ХҮБҮҮМНИ

Наранай элшэ һуларжа,
Набшын шарлан байхада,
Хүмүүни заяа түшэжэ,
Хүбүүмни, түрөө бэлэйлши.

Үглөөгүүр эртэ һэрижэ,
Угжаяа харан гэхэдээ,
Аашатай зангаа баталжа,
Аяглан, энеэн байналши.

Үгэдэ бэрхэ гүүлэжэ,
Үнэншэ эхын гайхалда
Таабари, үльгэр шагнажа,
Табжархай табин гүйнэлши.

...Үлгын дуунай аялгаар
Үрэ зүрхыем хайлуулһан
Эжы, абын хөөрхыхэн, –
Эрхэ тангилхан хүбүүмни!

ДАЛА НАЊАНАЙ ДАЛАЙ

Оройн наран жаргажа,
Одо мүшэд мүндэлөө.
Далайн долги һануулжа,
Дала наһан хүрэгдөө.

Хүдэр бэе алдаржа,
Хүсэл, зориг нимгэрээ.
Аша, зээгээ энхэржэ,
Алаг зүрхэн уяраа.

Урин сагтаа эрьежэ,
Угай заншал һэргээгдээ.
Магнал торгон ходоржо,
Маани, мэгзэм уншагдаа.

...Гунан ехэ дайдынгаа
Гурбан зөөлэндэ нэнгэжэ,
Буян һайхан сэдьхэлээр
Бурхан багшадаа шүтөөлби.

БАГШЫН ҺУРГУУЛИ

Омогхон хүбүүд, басагадууд
Оюутан золоороо бахархана.
Багшын һургуулиин алдар соло
Бадмахан сэсэгтэл бадарна.

Урматай, шэдитэй хэшээлнүүд
Уранхан бэлигээр толорно.
Наһандаа шүтэһэн хүсэл һанаан
Наранай туяадал гэрэлтэнэ.

Мэргэжэл олгодог багшанар
Мэргэнхэн бодолдо найдана.
Азатай зам харгын һүлдэ зориг
Ажалай амжалтаар тодорно.

...Эрдэни номын һургуули
Эхэ нютагтаа суутай юм.
Ашата багшын заабари
Алтан мэтэ үнэтэй юм.

АГУУ ГАБЬЯА

Алдарта Россидоо суутайхан
Ашата зүжэгшын солые
Дэнзэлэн дуулаха хүсэлнай
Дэмбэрэл ехэтэй буян юм.

Буряадхан театрай тайзан дээр
Бүгэдын гайхамаар бүтээһэн
Пэлхэндэй, Һорнииень дурдаа һаа,
Бэлигэй шэдитэ гэршэ юм.

Хуур-лимбын аялгаар дэбжэнхэй
Хурсахан удхатай дуунуудынь
Арадай сэдьхэл соо шэнхинээд,
Амгалан байдалай жаргал юм.

...Чойжи-Нима Генинов –
Байгал мэтэ мүнхэ лэ!
Чойжи-Нима Генинов –
Найдал түгэс дурасхаал!

ХЭБЭД НОМХОН ХЭЖЭНГЭ

Һэбхеэн ууламнай нэлбэрхэй, –
Һэб-һаб дулаахан һэбшээтэй...
Аглаг Хэжэнгым түхэреэн –
Айдар наһанайм үлгыхэн...

Буурал Шалсаана баабаймнай
Буян мүргэлэй шүтөөнтэй...
Ганжуур, Данжууртай дасамнай
Галаб үедөө мүнхэхэн...

Хүхын донгодоон хабартаа
Хүгжэм дуун мэтэ абьяастай...
Хүршэ зэргэлээ тосхонууд
Хүнэй жаргалда сэнтэйхэн...

Худан, Хэжэнгэ голнууднай
Сэбэр тунгалаг уһатай...
Хуби талаантай арадайм
Сэдьхэл бодолынь даруухан...

... Эльгэ зүрхэндэ энэрхы
Энхэ hайхан нютагни, –
Хэшэг золоороо дэлгэрхы
Хэбэд номхон Хэжэнгэ!..

МОРИН ЭРДЭНИ

Эдир залуу наһандаа
Эмниг мори һургажа,
Тала уужам дайдаараа
Табгай шүүрэн гүйлгөөлби.

Үмсэ, хамтын байдалдаа
Үреэ мори унажа,
Амин голоо тэнжээхээ
Ажал хэжэ жаргаалби.

Бай буляама наадандаа
Буурал мори табижа,
Согтой хүхюу баяраар
Солынь дуудан магтаалби.

...Һүүл, һамбай шэмэгтэй,
Һүрмэн хоёр шэхэтэй,
Хиисхүүр торгон дэлһэтэй
Хүлэг морин эрдэни!

АШАТА БАГШАДАА

В. С. Мункинэй мүнхэ дурасхаалда

Үдэр үдэрөөр үнгэрһэн хэшээл,
Үлзы золоор заалгаһан һургаал.

Дээдын эрдэмэй хүсэлтэ заяа,
Дэлгэр замай гэрэлтэ туяа.

Аша буянтай сэсэнхэн магнай,
Алдар суутай үндэрхэн манлай.

...Бага наһанай далай эрдэни –
Багшамнай хүндэтэй даа, –
Шанаа-Булагай горхон шэнги
Шабитнай золтой даа.

ЭРДЭМЭЙ АЛТАН ГУЛАМТА

Эдир хонгорхон наһандаа
Эндэ һурахаяа хүсөөбди.
Үзэг бэшэжэ, уншаһаар,
Үнэн жаргалаа эдлээбди.

Аляа хүсэлэй шэдитэй
Арбан жэл соо һураабди.
Абьяас бэлигээ шэлэжэ,
Ажал, мэргэжэл олообди.

Дүршэл ехэтэй багшанар,
Дурлан таанадаа һанаабди.
Һургуулиингаа зуун жэлээр
Һайханаар амаршалнабди.

...Хэтэдээ оюун бодолоор
Энхэхэн харгы заяаһан
Хэжэнгын дунда һургуули –
Эрдэмэй алтан гуламта!

ЗАНДАН-ЖУУГАЙ МАГТААЛ

Буддын шажан мандуулһан
Бууралхан Эгэтын дасанда
Зандан-Жуу бурхамнай
Заларан морилоо сахилтай.

Арюун жаргал түхөөһэн
Аглагхан Эгэтын дасанда
Зандан-Жуу бурхамнай
Заларан морилоо үлзытэй.

Сахюусанаа хурадаг
Сайдамхан Эгэтын дасанда
Зандан-Жуу бурхамнай
Заларан морилоо адистай.

...Арад түмэнэй сэдьхэлдэ
Ашатын буян дэлгэрээ, –
Зүрхэн тарниин убдистай
Зандан-Жуудаа мүргэе.

ҮЛГЫН ДУУН

Алтан шаргал дэлхэйгээ
Арюун нюдөөр энхэржэ,
Хөөрхэн нарай хүбүүмни
Хүлдэ орожо гүйгөөрэй.

Долдой шуран зангаараа
Долоо наһаяа хүсэжэ,
Энхэ сарюун бодолоор
Эрдэм үзэжэ жаргаарай.

Эдир залуу наһанһаа
Эрхим эрэ боложо,
Түмэн зоной хэрэгтэ
Туһа хүргэжэ ябаарай.

...Үлгын дуун, шагна даа,
Үрэ бэемни шамхандаа:
Эжын эрхэ тангилхан,
Абын амин хайртайхан!

ЭРЕЭХЭН ЗҮРХЭМНИ ХАЙЛАХАЛ

Уяхан бэетэй,
Урихан шарайтай
Арюухан дангина
Аяндам ушараад,
Дуранай мэдэрэл
Дүлэтэн ошотоо.

Энеэбхилээд илдамаар харадаг һай? –
Эреэхэн зүрхэмни хайлахал...
Сэхээл зохидоор хэлэдэг һай? –
Сэсэглэн сэдьхэлни һалбархал...

Хараһаар дурлажа,
Ханилмаар дангина,
Зогсыш даа, гуйналби,
Золгоёл дахинаа, –
Хэн бэлэй нэрэшни,
Хэлыш даа намхандаа?

Энеэбхилээд илдамаар харахадань –
Эреэхэн зүрхэмни хайлаба...

Сэхээл зохидоор хэлэхэдэнь –
Сэсэгтэл сэдьхэлни hалбарба...

Түрүүшын дуранай
Түрбэлгүй гайхалhаа
Зүрхэндөө гэрэлтэй,
Зүгнэлдөө найдалтай,
Ухаандаа бодолтой,
Урматай, баяртайб.

Энеэбхилээд илдамаар харажал бай! –
Эреэхэн зүрхэмни хайлahаар...
Сэхээл зохидоор хэлэжэл бай! –
Сэсэглэн сэдьхэлни hалбарhаар...

ҮРГЭМЖЭТЭЙ ХОРИИН ДУУН

Сэдьхэлым шэмэглээд
Сэнхирлэн гоёор харагдаһан
Хонгорхон һэбшээтэй
Хориин аймагаар ябахадаа,
Үдэ голойнгоо
Урасхал долгиндо үлгыдүүлнэб, –
Аялгата дууень
Амаржа шагнаад урмашанаб.

Арадтаа хэшэгтэй
Алтанхан таряа эбхэрүүлһэн
Хододоо суутайхан
Хориимнай аймаг үргэмжэтэй:
Сагаан эдеэгээ
Сагайнгаа арюунда дэлбэрүүлээ, –
Амгалан байдалаа
Амжалтын хүсөөр түбхинүүлээ.

Хоридой мэргэнэй
Холшорхон үри һадаһанууд
Энхэлиг нютагаа
Энхэрэн, хүгжөөн амидарна:

Анаа дасанай
Адиста хүртэхэ хубитайл даа,
Угайнгаа бэшэг
Уншажа сэгнээд жаргалтайл даа!..

ГҮНЗЭН-НОРБО

Жаран наһанайнь ойн баярта
зорюулагдаһан дуун
Хүгжэмынь – П. Н. Дамирановай

Тогоон шулуута һэбхеэн дээгүүрээ
Туяаран мандадаг наран шэнгеэр
Аза жаргалтай үреэл үгөөрөө
Аба, эжынгээ нэрые суурхуулһан
Манай хүхюун Гүнзэн-Норбо
Маша һайхан сэдьхэлтэй һэн, –
Мүшэн мэтэ дуу хүгжэмынь
Мүнхэ хэзээш оршог лэ!

Элдин ногоохон хүдөө талаараа
Эдеэшэн дэлгэрдэг таряан шэнгеэр
Арад түмэнэй оюун бодолдо
Ашата хүмүүнлиг соёл хүртөөһэн
Ухаан сарюун Гүнзэн-Норбо
Угаа һайхан сэдьхэлтэй һэн, –
Мүшэн мэтэ дуу хүгжэмынь
Мүнхэ хэзээш оршог лэ!

Дэлгэр арюухан Буряад нютагаа
Дэлхэйдэ суурхуулдаг Байгал шэнгеэр
Бурхан багшынгаа суртал номолтой
Буянта үйлэдэ шүтэн ябаһан
Хүхюун, дорюун Гүнзэн-Норбо
Хүсэл һайхан сэдьхэлтэй һэн, –
Мүшэн мэтэ дуу хүгжэмынь
Мүнхэ хэзээш оршог лэ!..

ХУБИ ЗАЯАН

Эртын наранай элшэтэй
Элдин дэлхэй ногоорно.
Аба, эжынгээ үргэмжөөр
Алас харгы уряална.

Сэлгеэ нютагтаа ажалтай
Сэлмэг нүхэр угтана.
Багшын мэргэжэл шэлэнхэй
Бата найдал хүлеэнэ.

Илдам энэрхы сэдьхэлтэй
Инаг гансам энхэрнэ.
Арюун дуранай заяагаар
Аза жаргал дэлгэрнэ.

...Энхэ юм хуби заяамни -
Эртын нарандал элшэтэй.
Сэхэ юм харгы замни -
Сэнхир хадагтал шэдитэй!

ЭДИР ЗАЛУУГАЙ ДУРДАЛГАНУУД

ХЭЖЭНГЭ ГОЛОЙ УРАСХАЛ

Элбэг уһатай Хэжэнгэ
Энхэ мүнхэ, шэргэшэгүй,
Буян хэшэг дэлгэһэндэл,
Булаг мэтэ дууһашагүй:

Уужамхан хүрьһэтэ газараа
Уһалжа үрэжүүлхын түлөөдэ
Таряа арьбажуулха зоригоор
Тайбан номхон урдана.

Элдин сэсэгтэ таладаа
Эбтэйхэн үнэржэн амидардаг
Ажалша арад түмэндөө
Амжалтын хэшэг дэлгэнэ.

Түмэн жэлэй жаргал
Түхөөн, үреэн байһандал,
Хонгёо дуугаа мандуулһаар,
Холын замда зорино.

Хада уулын үндэрһөө
Харьялаа тэршээ горхонууд
Зориг ехэтэй урасхалдань
Зол хубияа нэгэдүүлнэ.

ҺҮХЫН АРШААН НАЛГАЙХАН

Бүгэдэндэ хүндэтэй аршаанда
Бүрхэг үдэрнүүд оршоно.
Алагхан зүрхыемни зүндөө
Аляа мэдэрэл тамална.

Булта зоной нэгэндэ
Буга нюдэн хадуурна.
Дүрэ бэеыень шэртэжэ,
Дура сэдьхэл дэлбэрнэ.

Хүбшын һалхин шууяжа,
Хүгжэм шэнги аятай.
Аадар бороо шэдэржэ,
Адис мэтэ хэшэгтэй.

Ханимни, гаршни халуун…
Хабсагай өөдэ гарая.
Гал дурлалай хүсэн –
Ган булад… Жаргая!..

САҺАН ОРОНО

Нэмжээхэн үүлэнһээ
сүлөөржэ мултараад,
Нэбшэгэр саһан
мүшэтэн унана:
Арбан табанай
тогоонһоо, ялалзаад,
Айрһа, хуруудай
адхарһан мэтэ...
Алтанхан шара
таламнай хабтайжа,
Арюухан сагаан
үнгөөр толорно:
Сахюуртын энгэрэй
хуһан угалзатажа,
Сагаан хүбэнгөөр
гоёогдоод байна...
Сайража харагдаһан
хүршымнай гэр
Сагаан хадагаар
нэмэрэгдээ гү?
Тэрэ... саһан соохи
хүнүүдэй мүрнүүд
Тэрлигтэ хадаһан
тобшонууд мэтэ...

БОДОЛ

Буян гэжэ юун бэ?
Бурхан багшын һургаалаар
Зобоһон, тулиһан хүндэ
Зол хубииень олгомоор
Боди мүртэ шүтэжэ,
Болбосорхо гүн ухаан...

СЭНГҮҮ НАҺАН

Хүсөөтын таламнай гоё даа зундаа!
Хүхэрнэ тойроод тужа ой зураг мэтээр.
Эхэеэ дахаһан унага, дааганууд дандаа
Эжэ-эхигүй урилдана тала хээгүүр.

Сасуу олон хойто гүүртын хүбүүхэйнүүд
Сагаан нуурай уһанда ороод, бусажа ябана:
Булхайлжа тоосолдоод, нэтэржэ носолдоод,
Буханууд тал шорой хиидхүүлжэ наншалдана.

Этигэгты, эдээниие үдэр бүри шахуу
Эб эедэнь оруулжа табидагтаал адляар,
Нагса эжымни гэрһээ һалиржа гараад,
Нааршаан һагад хаража, дурамдажал һууна…

НАМАРТАА

Наран һулараа,
Намар ерээ.
Набшаһан шарлаа, –
Нэбшэгэр алтан!..

Малаан хадаар –
Манан хүшэгэ:
Үлгэн дэлхэйн
Үзэсхэлэнтэ үнгэ.

Хүсөөтын гүүртэдэ
Хүүгэд үсөөрөө, –
Һургуули һудартаа
Һурахаяа ошоо.

Үнеэд, хонидууд
Үбэлжөөндөө субаа.
Тала дайда –
Тайбан, сүлөө.

Халуун орондоо
Хариха болоод,
Галуун, нугаһад
Гаан-гуун гэлдээ.

...Хабар хэзээ
Хүрөөд ерэхэб? –
Шэнэлхэ аргын
Шэдитэ хаһа...

ХҮХЫН ДУУТА ҺҮНИНҮҮД

Хэзээш һөөргөө бусаагүй
Хүхын дуута һүнинүүд
Хадын солгёон горхоной
Харьяа мүнгэн хүүюуртэл
Сэнгүү гоёор орьёлжо,
Сэдьхэл зүрхым хайлуулжа,
Илдам зангаар найрлажа,
Инаг дурамни ерээл даа.

Заяа хубиин эрхэдэ
Залуу наһан омогтой:
Тайбан хонгёо аялгаар
Талы дүүрэн дууланаб;
Наран өөдэ зоринхой
Нашан шэнгеэр дүүлинэб, –
Илдам зангаар найрлагша
Инаг дурамни золтой даа.

Хүжэ ногоон хабарай
Хүхын дуута һүнинүүд
Налгай хонгор аяараа
Намдаа хэзээш хүндэтэй, –

Хүнэй нэгэ наһанда
Хүсэл, найдал мандуулдаг
Илдам зангаар найрланхай
Инаг дурамни һайхан лээ!

АБА, ЭЖЫНГЭЭ БУЯНГААР

Россиин габьяата артист
Д-Д.Д. Бочиктоевто

Энээхэн алтанхан дэлхэй дээр
Эрын солотой мүндэлжэ,
Азатай, жаргалтай ябаһамни –
Аба, эжымни буян юм:
Алтан дэлхэйн үргэмжөөр,
Аба, эжын буянгаар...

Аюуша бурханай адистай
Арюун тарнида зальбаржа,
Бэшэрэн уншажа шүтэһэмни –
Бэе, сэдьхэлэйм хэшэг юм:
Ум амаа раний
Зиваан дэей суухаа...

Абьяастай, эрдэмтэй, соёлтой
Арад түмэнөө магтажа,
Ашата Буряадтаа дурлаһамни –
Ами наһанайм заяа юм:
Аяа хайратай
Аба, эжын буян лэ!

ХУН ШУБУУД

Ази түби юртэмсын
Ааяма халуун хизаарhаа
Сагаан хадаг hануулhан
Сагаан хун шубууд субажа,
Булган таладаа хэшэгтэй
Буряад орон руу зорижо,
Буян заяа эдлэхээ
Бусабал. Харыт-ээ!..

Агуу алтан урагай
Ами hудал мандуулhан
Арюун Байгал далайдаа
Амар мэндэеэ хүргэжэ,
Наран элшэтэ дэлхэйгээ
Нангин болгожо энхэрээд,
Хурса хараа нюдэтэй
Хун шубууд ниидэнэ.

Үнгэ шанар баяитай
Үзүүр нютаг бэдэржэ,
Сэгээн нуурай эрье дээр
Сэхын hанаагаар буухадань,

Хори-буряадай сэдьхэлдэ
Хэтын домогой шубууды
Хүнүүд шэнгеэр угтаха
Хүсэлни үлзы юм!

...Хун шубуун гарбалаа,
Хyһан модон сэргэеэ,
Һүлдэ зоригоо мэдүүлжэ,
Һүн сэржэм үргэнэб!..

БОРО ХАРААН СООГУУР

Зуһалан гэртэ радиолоор
Зулгы урин монгол дуун зэдэлнэ.
Нагса эжы шэрээ дээрээ,
Наманшалан, маанияа уншажа гүбэрнэ.

Үхибүүд тэшэгэнэсэ гүйлдэнэ,
Үер наадан – уй-хай... Хүхюутэй.
һаагдаһан үнеэд хорой соо
һахюул мэтэ хибэдэһээ хибэнэ сүлөөтэй.

Боро хараанаар, дайсандал,
Боргооһон хазажа, амар һуулганагүй.
Москва хотоһоо «Маякшье»
Мэдээсэл дуулгажа эхилбэ... Ухайш даа!

Замби түбиие жаргуулмаар
Залуушуулай фестиваль* Москвада эхилээ.
Хүсөөтэ талын сэсэгүүдшье
Хүхижэ дохилзоно хэбэртэй, гоёл даа!

*1957 год

ҮДЫН ХАЛУУНДА

Хэжэнгэ голой уһан
мэлмэрэн долгитоно, –
Хэтын домог дуулгаһандал,
сууряатан урдана.
...Үдын халуунда ангашооб,
ундаа хүрэжэ.
Үндэр эрьедэнь зогсоноб,
урасхалынь хаража.
Арюухан гээшэнь уһаниинь, –
уухадашье садашагүй.
Айдархан бэеэ сэнгүүлэн,
шунганалби заяагүй...
Шулуу абаад шэдэжэрхибэб
сэбэрхэн уһа руунь:
Залд гэһэн зүрхэндэл
долгитон сэсэршэбэ...

УРМА БАЯР
ЭРШЭДЭНЭ

Һая ерээд, сарай соогоо
Һанаан тэгшэхэн хэбтэнэб.
Һажаад абаха хэрэгтэй!
Үү сайба хэбэртэй...
Үнеэд үүгэнэлдэнэ үнинэй.

Гэнтэ эжымни дүмүүхэн
Гэрэй хана тоншобо.
«Үглөөгүүр эртэ бодожо,
Үнеэдээ һаалсахаб», – гэжэ
Эжыгээ найдуулаа бэлэйлби.

Хара гүрөөһэн шэнгеэр
Харайн бодобоб хэбтэриһээ.
Түргэн дары хубсалаад,
Түбиин шарай харабаб:
Сэлмэг огторгой, наран!..

Һаали тээшэ шамдуухан
Һэргэг сортогой алхалнаб:
Үнеэд намайе танидаг юм, –

Хүүен адхарһан аадартал,
Хүнэг дүүрэнэ һүмбэйгөөр!..

Аажам үглөөнэй сэлгеэндэ
Ажал хэжэ һуранхай
Арбан табатай намдатнай
Угаа зохид байнал даа, –
Урма баяр эршэдэнэ!

ҮБЭЛЭЙ ЗУРАГ

Үнгэтэ юртэмсын
нюдэн шэнгеэр
үзэгдэһэн
Үбэлэй элшэгүй
сагаан наран
мандажа,
Һэбхеэн дээгүүр
туяа гэрэлээ
сасаруулба, –
Һалгай-Нугамни
сахилзама үнгөөр
толорбо...
Соолго һэндэнэб,
хүрзэ, һолир
хэрэглэн...
Согсо саһанда
дарагданхай бургааһан
шугы
Уй гашуудалда
абташоо юм гү даа
гэхээр

Унжын харлажа,
анир шэмээгүй
түглынэ.
Хэжэнгэ голоор
тошон халяад,
сайбалзажа,
Хэтэрмэ ехээр
түймэр табиһандал
ууралтана.
Тэсэхэ хэрэгтэй –
ялагар елүүр
болоходонь,
Тэшүүр* углаад,
халтиржа наадахаб,
һүрхэй!..

*коньки

ТАЛЫН ХҮГЖЭМ

Хараа буляама
үрэжэлтэ газарни,
Хада уула дэрлэн,
Ухамайлжа тоолошогүй
үни холын
үе сагһаа хойшо
Ургамал ногоогоор
баяжахын табилантай.

Хада уулаар
урамдадаг бугашье,
Харбаһан годлишуу харсагашье, –
Эрэ, эмын
жама ёһоор
жаргажа үдэхэ хубитайдаа
Энхэ мүнхэ
байгаалиин һүлдэ юм!

Сэнхирхэн торгондол
долгилһон зэрэлгээн –
Сэлгеэхэн талын һэбшээн

Энгэр бэеымни –
алда сээжыем
арюудхан үлеэхэдээ зохид лэ, –
Энэрхы хүгжэм
шагнажа амарһаншуу...

ЭДИР ЗАЛУУГАЙ ДУУН

1

Тэнгэридэ ялалзаа мүшэдые дэмжэһэндэл,
Түүдэбшын гал соробхилно, ошотон...
Энеэдэн, зугаа дэлбэрнэ булагтал...
Эндэ-тэндэ аляархалдана зариман...
Дүхэриг тойроһон олонхид хүхижэ,
Дүүрэн сэдьхэлээр ёохорложо жаргана.
Баас хоолойтой Бадмажаб шалгаржа,
Бадма Балдаковтал хүнхинэсэ дуулана.

2

...Хара эртүүр – ажал дээрээ,
Хаба шадал – эршэ дундаа.
Халуун нарамнай элшээ сасаад,
Хангай дайдаяа нааршаан шараа.
Үргэн талын сээжэ соохоо
Аршаан булаг бурьялжа дэлбэрнэ;
Үбсүү сэлин, хүйтэн уһаар
Ажалай удаа сэлмээнэб сээжээ.

3

Нажарай эсэс – августын һүүлээр –
Налгар тэнгэриин шарай зэнхыгээ.

Наранай элшэ залирhан галдал,
Намжааран, үдэрhөө үдэртэ hулараа.
Үнэн дурымни татаа, шүлэгтэл,
Үбhэ хуряалгын халуун хаһа, –
Дуран соогоо ажал дээрээ
Дуу дуулахада – яахаб, юрэдөө?..

4

...Зайдан талын агаар сиидэм,
Зэрэлгээ татаад, далай мэтэ...
Хани нүхэдни хуугай табяа:
- Хаанабшээ-ээ, ажалдаа-аа!..
Хүдэр гарай наадан хүүеэд,
Нарилха hүриин нюруу тэгшэрнэ;
Хүрин бата нюрган дээгүүр
Намар сагай hэбшээн наадана.

5

Hүри соможо хаягша ахайнар
Hөөл удаахан шэртэнэ намайе.
- Hүрхэй! Дуунай шэдитэйл энэшни! –
Hүрьюулнэ нүхэдтөө хүхюун Баанай.

Зээрдэ мориншье баһа баярлаа ха, –
Эжэлүүдгүй хазаар даран оодоронхой.
Зэндэмэнитэ талын үбһэнэй хангал
Энэ бэедэмни лаб шэнгэнхэй.

6

...Урма дүүрэн залуугай абьяас
Уряал мэтээр хүсэ нэмээгээ.
Үлзы хонгор дуунууд мүнөө
Үндэр амжалтын гэршэ юм бэлэй.
Хүбүүд манай эдир залуугай
Хүхюун ажал хүндэтэй хэзээш;
Хатуу балсан хүгжэм шэнгеэр
Ханхинаа шангаар, шагныт, нүхэд!

НАЙДАЛ

Үе сагай
эрьесэ сахаригтал
хизааргүй,
Ами наһанай
ябаса жэгдэхэн
байнагүй:
Үндэр тэнгэри
сэхэлдихэ гэхэдэ –
сахилгаална,
Айл бүлын
хэрэг гэхэдэ –
забхайрна.
Үлзыгүй үйлэ
хубида дарагдан
сүхэрбэшье,
Далияа гэмтэһэн
шубуухай мэтэ
унаагүйб.
Үйрэмэ бодол
гуринха шононуудтал
эблэржэ,

Дайлан зобоohондол
сэдьхэлым тамалаа –
нюунагүйб.
Урма зоригоороо
эбдэрэн хухараагүймни –
hайха-ан!
Байдалай сэбдэг
иигэhээр ходорон
үнгэрхэл.
Урдынхидаал сэдьхэлни
заhаран hэргэнэ
бэзэ даа...
Байгалай эрье
дээрэ жаргахалби,
найданаб!

БОДОЛОЙМ АЛТАН ХАРААСГАЙ

Бодолойм алтан хараасгай
Боори дээхэнүүр ниидэжэ,
Байгаали дайдын һайханиие
Баясан мүнөө хараба;

Одо заяанһаа үршөөлтэй
Оюун бэлигтэ хүртэжэ,
Талын дууша шубуудтай
Танилсан зохидоор нүхэсэбэ.

Дам саашаа зориходонь,
Дасанай ганжар алтаржа,
Арса хүжын хангалаар
Аян замыень арюудхаба;

Дабашагүй үндэртэ хүргэхэ
Дали жэгүүрээ эршэдүүлжэ,
Һолир хурса зоригтойдоо
Һомон шэнгеэр зуралзаба...

Омог энэ үедэнь
Ото хүндэлдэн угтажа,
Һайзгай хүн мэтэ
Һалхин үлеэжэ эхилбэ.

«Борохон зүрхыем дайлана», – гээд,
Бодолтойхон минии шубуухай
Тэршээ зүрюу һалхинтай
Тэмсэжэ оробо... Хүшэр!..

Бараан үүлэн нэмэргэтэй
Бардам һалхин ходоржо,
Налгай элшэ туяатай
Наран тэнгэридэ жаргаба...

...Зүдэржэ, тулижа, тулгардабашье,
Зүрхэ, сэдьхэлээ хумирангүй,
Бодолойм алтан хараасгай,
Боди мүр шэлээрэй;

Даргай сэсэгтэл шэдитэй,
Далай ехэ дэлхэй дээр
Дахяад замдаа гарахадаа,
Дархан соло олоорой!..

ЭРЭ ЗОРИГ

Хухюур модо
бэдэржэ оломсоороо,
шадал мэдүүлжэ,
Хүр саһа
этэнэб хүлөөрөө,
мэгдэн яаража.
Хюур-хюур –
«Дружба» дуулан,
тайга хүүешэбэ:
Хүйтэн амисхалаа
дэлгэжэ угтаһандал,
байгаали һэргэшэбэ.

Байн-байн,
хухюур модон
дураа гутаһандал,
Баруун тээшээ
хэлбын татажа,
саһаар бударһан аад,
Удаан болоншьегүй,
хииганан байжа,
нэбшэгэд гэһээр,

Угаа хүндэ
баабгай шэнгеэр
газар тэбэришэбэ.
– Зориһон хэрэгээ
бүтээбэб, юрэдөө! –
гэжэ һанахадаа,
Зогсоноб бүдүүн
хүн мэтэ,
хүшүүргэ баринхай;
Хухюур модоёо
ашабаб шаргадаа,
түлхижэ тулгаһаар…
Хүшэрхэн байбал,
юу хэлэхэб,
бурхан зайлуул!..

ЗУРГААТАЙХАН ХОНИШОН

Табиса үргэлтэй Сахюуртын үргэн талаар,
Тайбан сагай һайханиие гэршэлһэн мэтэ,
Хүхэ номин огторгойн үер сагаан үүлэншүү
Хамтын ажалай хонин һүрэгүүд бэлшэнэ.

Үдэшын һэрюухэн һэбшээн бууба гү гэһэндэл,
Үлэнхэрһэн хонид хургама халуунһаа сүлөөрөөд,
Ая гангын хангал үнэрөөр уригдан гүйлдэжэ,
Анда нүхэдэй уулзаһандал, ниилэхэеэ һанана.

Хүсөөтын энгэрэй үсөөхэн гэрнүүд тээһээ
Хүрин-Хээрэйнгээ ульгам хурданда найдадаг
Зургаатай хонишон Цырен-Дондог бэрхэдээ,
Зурлаа татаһаар, хоёр тээшэнь залана.

ХҮБҮҮН ҮРИИН ҮГЭ

Дээдэ-Хэжэнгын дэбисхэртэ
Хөөрхэ нютагни оршодог,
Дэлгэр баян, үргэмжэтэй,
Дайда газар гэжэ суурхадаг:
Сэсэрлиг ой модоор
Сэлгеэтэһэн хада уулатай,
Сэсэгэй үнэрөөр анхилһан
Сэбэр тунгалаг агаартай.
Үнэн юм даа -
Хаанашье ябаа һаам,
Үргэжэ дэгжээһэн, тэнжээһэн
Үлгы нютаг һанагдадаг лэ, –
Эртын энхэ наранай
Элшэ туяадал арюуханаар
Эдир наһамни, заяамни,
Эльгэ зүрхыем уяруулдаг лэ.
Дэлхэйдэ ори гансахан,
Дулаахан тоонто нютагаа
Диваажандал һайхан гээд,
Дуулан, магтан хүхидэгби,
Буурал баабай шүтөөмнай
Улаан-Хадынгаа сэнхииһээ
Буян хэшэг заяана гээд,
Бэшэрэн мүргэжэ жаргадагби.

НАРАТА ДЭЛХЭЙН МАНДАЛ (ПОЭМЭНҮҮД)

ИЛАЛТЫН ҮДЭР

Зүжэглэмэл поэмэ

АБА

Энэл даа,
аша хүбүүмни,
Соведэй талмай...
Эсэгын дайнда
фашист дайсаниие
даража туйлаһан
Агууехэ Илалтын
далан хоёр жэлэй
ойн баяр
Арад түмэнэймнай
зүрхэ сэдьхэлдэ
мартагдахагүй...

ПОЭТ

Майн юһэн –
алдар солото
Илалтын үдэр!
Манай Росси
гүрэн түрын
гол һайндэр!

АРДАН

Ямар олон
хүн зон эндэ
суглардаг юм бээ?!
Ягаа улаан
тугууд намилзана...

АБА

Шагныш, Ардан,
Одо заяата
Москвагай курантын
сохидол зэдэлжэ,
Һүрөөтэй
«Священная война»
дуунай аялга доро
Ород гүрэнэй,
Илалтын буулгабари
тугууд намиржа,
Һүр жабхаланта
Сэрэгэй парад
тоб байса хүдэлбэ...
Эхэ ороноо
дайсадһаа хамгаалхаар
хэзээдэ бэлэн
Эгэршэгүй хүсэтэй
сэрэгэй түрүү
техникые харахадаа,

Нэрбэжэ,
хумхиин тоohон болгохо
эдэ ракетэнүүд
Нэгэтэшье дайнда
бү хэрэглэгдэhэй гэжэ
hанамаар даа...
Афган дайнда
абамни унаа hэн
баатарлигаар...
Аюулта чечен
дайнай ветеран хадаа
би өөрөө,
Ардан хүбүүндээ
сэрэгэй жагсаал
харуулха гэжэ
Автобусаар хүдөө
нютагhаа ерээлди
бидэ хоёр...
Сэхэнь хэрэгтэй,
ухаан сэдьхэлээ
хүлгүүлжэ,
Сэрэгэй баяр
ёhололой жагсаалые
мүнөөдэр

Сэлмэг харахан
галта нюдөөрөө
хараһаншни,
Сэнтэйхэн байхал
ами наһандашни
хэзээдээ,
Ойлгобо гүш даа,
Ардамни?

АРДАН

Ойлгооб!..
Ойгоргүй һүрөөтэй
байнал сэрэгэй
техникэ!..
Намайгаа
яагаа бэрхэ,
һүбэлгэн абамни,
Наашань асаржа,
парад харуулбабта,
баярлааб!..

АБА

Иигээд
дүүрээгүйл даа минии
хүсэл заяа...

Энэ, харана гүш,
минии эсэгын
дүрэ зураг...
Мүнөө энэ гэһээр,
бидэ гурбан
дахасалдаһаар,
Мүрэн шэнги
«Хэтын жагсаалда»
оролсохобди.
Арад зонтоёо
хамта нэгэ хүн шэнгеэр
ябалсажа,
Афган дайнда
унаһан абымни дурасхаал
мүнхэлхэбди...
Тала нютагтаа
зүлгэ ногоон дээхэнүүр
ябаһандал,
Трамвайн замаар
доошоо яаралгүй
буухабди.
Эсэгын дайнай
дурасхаалда зорюулһан
хүшөө бии,
Эгсэ үндэр
эрье дээр «Танк-34»
табигданхай юм.

Тэндэ шамдаа,
Ардамни,
Мүнхэ гал харуулхаб, –
Тэмсэл,
зоригой һүр һүлдын
гэршэ юм.

АРДАН

Анираа хатаад,
хэлэ амагүй
хүн шэнги,
Амияа татаад,
сэбэр агаараар
дутаһан шэнги,
Ябажал байнаб,
урагша-хойшоо
һүндэлэн,
Яахаб,
«баярлаһан хирээ
бархираа» гэдэг...
Ошоёл даа
түргөөр,
үбгэн абамни!..
Олон хүнүүд,
урдаһан гол
мэтээр,

Хүшөө
тээшэ юм гү,
али хайшаа юм,
Хүхюу урматайхан
ябажал байна,
харыт!..

ПОЭТ
Аашатайхан Ардан,
ажаглан
харахадамни,
Абьяас бэлигтэй,
хурсахан хүбүүн
байнаш!
Хэдытэй
хүн бэ энэмнай?

АБА
Зургаатайхан...
Хэншье
энээндэ хэлээгүй,
өөрөөл гэнтэ
Дура сэдьхэлээ
дуун шэнгеэр
мэдүүлжэ,

Дурадхал һанаа
оруулжа,
нааршаатайханаар
Улаан-Үдэ руу
Мүнхэ гал харахаяа
ерээл даа.
Урма зоригынь
үльгэр домог мэтэ
ехэл даа!..
«Баяр дээрэ
баяр нэмэхэ» гэлсэдэг,
заатагүй
Баглаа сэсэг
худалдажа абая,
ашамни, зүб гү?

АРДАН

Зүб-зүб,
теэд хаанаһаа
мүнөө абахабибди?

ПОЭТ

Зүрхэ бү алдагты,
нэгэ аргань
олдохо,

Зуурандамнай наймаан –
«Салон цветов»
байха...
Зулгы арюухан
сэдьхэл шэнги
гоёху-уун даа
Баглаа сэсэг
дуран соогоо
шэлэжэ абаад лэ,
Барюулжархигты
Ардан хүбүүндээ
гартань...
Шата шатаар
бүргэд мэтээр
дээшээ дүүлин,
Шадал шандааһа
ядаа бэшэбди,
урматайгаар
Хүрэжэ
ошоходомнай,
һайндэрэй шэмэгтэй
Хүшөө –
«Танк-34»,
Мүнхэ гал угтахал!

АБА

Үндэр сэдьхэлэй
нангин гэршэ
мэтээр
Үнгын тугууд
доро дохиһондол
намирна...
Тайбан амгалаииие
үршөөһэн хайра
мэтээр
Танктай хүшөө
хүсэ зориг
мандуулна...
Эгсэ хормойдонь
гантиг шулуугаар
шэмэгдэнхэй
Энхэ тунгалаг
ажамидаралай гуламта
шэнги
Мүнхэ гал
мүндэлөө һэн
Улаан-Үдэдэмнай;
Мүнөө, Ардан,
түрүүшынхиеэ энээниие
харахашни.

АРДАН

Аба, хүлисөөрэй,
ниислэл Москва
хотын,
Александровска
сэсэрлиг соохи
гайхамшаг
Мүнхэ гал
харадаг һэмнайб
телевизорээр.
Мүнөө эндэ...
түрэл
Улаан-Үдэдээ...
Үнэн бодото
Мүнхэ гал
харахадамни,
Үзэлэй гоё
байхал һанаа
зүрхэндэмни!..

АБА

Зай ... Хүрэхэ
газартаа ерээ
хадаа,

Заяата хүсэлөө
бидэ хоёр
бэелүүлэе даа...
Арюухан сэсэгээ
шимни эндэхэнэ,
дүмүүхэнээр даа,
Ардамни, наашаа,
харана гүш,
дүтэлхэдөөд,
Мүнхэ галай
яла-сала
добжоон дээрэ
Мүргэн, hүгэдэн,
үнэн зүрхэнhөө
үргэ даа...

АРДАН

Аба эжы
хоёрhоо,
аха дүүнэрhээ,
Арад зонойнгоо,
түрэл гаралайнгаа зүгhөө
үргэнэб...

ПОЭТ

Аба, эжын
нангин һайхан
һургаалтай,
Абарал мэтэ
зүрхэ сэдьхэлэй
һүлдэтэй
Ухаан бэлиг
түгэлдэр Ардан
хүбүүхэн,
Урган дэгжээрэй
агуу баатар
шэнгеэр!
Урма зоригыешни
сэгнэн, баясан,
мүнөө
Уран шүлэгөө
уншахамни
шамда!
Хүгжэхэ замайшни
һүлдэ заяа
болуужан,
Хүсэл һанаанайшни
туяа гэрэл
болуужан!..

Шагна даа!..

***

МҮНХЭ ГАЛ БАДАРНА

Аза жаргал мандуулһан
Агуу Илалтын дурасхаал:
Нарата дэлхэйн
амин һүлдэ мэтэ
Нангин гал дүлэтэжэ,
алтан одоор туяарна.

Баруун дайнһаа бусаагүй
Буряад сэрэгшын дурасхаал:
Һарата дэлхэйн
энхэ һахюул мэтэ
Һаруул гал ялалзажа,
эрхэ сүлөө батална.

Үхэл, аюул сараха
Үйлэ тэмсэлэй дурасхаал:
Мүшэтэ дэлхэйн
арюун шүтээн мэтэ
Мүнхэ гал соробхилжо,
зула шэнгеэр бадарна...

АБГАЙХАН

Хайрата һанагдаха
Дамбинима ахайнгаа
мүнхэ дурасхаалда

Ажамидаралай гэгээн
hүлдэ шэнги
Абгатанаймни нэрэ
хүндые мүнхэлһэн,
Хөөрдэм нададанай
талмай шэнги
Хөөрхымни хойто
гудамжада оршоһон,
Түшэг ехэтэй,
алдар габьяатай
Түрэлхидэй айлшалан
ерэдэг байһан
Зулгы дулаахан
угтамжа мэтэ
Зуһалан гэр
сэдьхэлдэ мүнхэ.

1

...Хурса мэргэн
ухаан бодолоор
Хуушан монгол
ном уншадаг,
Сахюур мэтэ
сээжын һонороор
«Саран хүхы»
үльгэр хөөрэдэг
Даруу зантай,
үнжэгэн шарайтай,
Далаад наһатай
манай абгайхан -
Нюуса бэшэл,
талаан бэлигтэй
үринэрэй эхэ,
Нютаг хүүгэдэй
хүйһыень
хүндэдэг «эжы», -
Үнэн һүзэгшэ
сэдьхэлээ батадхан,
Үүр-сүүрээр
аахилан бодоод,

Энхэ амгалан
байдалай түлөөдэ,
Эрхиеэ татан,
маанияа уншаад,
Шанха дээрэһээ
үдын наранай
Шатаама элшээрээ
төөнэжэ эхилхэдэ,
Амилхын аргагүй
бүгшэм халуунаар
Аляаһа батаганаанай
исалан дүүехэдэ,
Үглөөнэй һэрюундэ
хамтын ажалдаа
Үрдижэ гараһан
хүбүүн бэри хоёртоо,
Гэрэй һүүдэртэ
олон үхибүүдээр
Гэдэһээ үлдэтэрөө
наадаһан ашанартаа
Элбэг-дэлбэг
гарай хэшэгээр
Эдеэ хоолыень
бэлдэхэ гэжэ

Газаа, гэртэ орон,
гаран,
Гансаарханаа юумэ
хэжэ һалирна;
Тодо гэршэ –
бүхы наһаараа
Тогоо барижа,
буян эдлэжэ,
Эргэнэг ушааг
хоёрой хоорондо,
Ээрсэгтэл эрьелдэн,
сүлөө таһарна.
Ушаргүй дабирхайтай
шэнэһэн түлеэ
Ушаагтаа хэжэ,
галаа дэгжээхэдэнь,
Үнишье болонгүй,
зуһалан гэр соо
«Үү, татай!» гэмээр
халуун болоходонь,
Гол горхоной
хүүюур шэнгеэр
Гоожожо урдаһан
сагаан хүлһэеэ,

Тэсэжэ ядан,
тэндэхэнээл
Тэрлигэйнгээ
хормойгоор аршана...
Энэ хирэдэ
хашаагай сааналаа
Энеэдэн сууряан
шэнгеэр соностожо,
Хэдэн хүгшэд
(хүршэнэрынь ааб даа),
Хэлсээ баталһандал,
орожо ерэнэ;
Абари зан,
түхэлөөрөө адли бэшэ
Аша буянтай
эжынэр бултадаа,
Холоһоо ерэһэн
хүндэтэй айлшадтал,
Хоймортo һуужа,
амияа дарана.
– «Һайн хүн –
халуун зугаа,
Һайхан һанаан –
харгын талаан»
гэгшэдэл,

Үбэл хатаahан
борсын шүлэнэй
Үльтиржэ бусалтар,
наашаа hуугты, –
гээд,
Абгайхан сайгаа
аягалжа тэбдэнэ,
Аягтайгаар элбэг
эдеэгээ дэлгэнэ...
Одоо даа,
хүгшэдүүд хөөрэлдэн
тухашарна,
Обоогой үдэрые
лаблан тодолно...
Эльгэ нимгэн
эдэ хүгшэдэй
Энгэй юумэ
дурдажа hуутарнь,
Эршэгэнүүр hалхин
мэтэ шууяатай
Эрхэ хоёр
аша басагадынь,
Эбтэй зохидоор
наадажа байhан

Зулгы нүхэдөө
хойноо дахуулhаар,
Зуhалан гэртээ
орожо ерэмсээрээ:
– Хүйтэн уһа
уухамнай! –
гэлдэжэ,
Хурьга, эшэгэдтэл
тэшхэн хүлгэнэ.
Абгайхан тэдэнээ
өөгшөөн энхэржэ,
Анхаралтайгаар
ундыень харяагаад,
Адха дүүрэн
«мампасы» хубаажа,
Адли тэгшээр
бултандань үгөөд:
– Зунай халуун,
хүнэй халуун!..
Зүрхэ алдамаар,
гаража наадагты даа;
Гэнэн хонгор
наһандаа,
хүүгэд,

Гэртэ обоороод
яахатнайб? –
гэнэл даа...
Үхибүүд гаража,
хүгшэдэй хөөрэлдөөн
Үлзы хэшэгтэл
дахинаа дэлгэрнэ, –
Амидаралай гүнзэгы
руу зүндөө
Асари ахэ
бодолоор нэбтэрнэ...

2

Коммунис партиин
сэсэн заабаряар
Холын хараата
түсэб бэелүүлхын
түлөө
Хара хүлһөөрөө
амидарха
табисууртай
Хамтын ажалай
ашаг олзоһоо
эхилээд,

Хони,
хурьган,
адуу малай
Хото хорёо,
дал хашаанууд,
Талха таряан,
үбһэ хулһан,
Тэргэ, шарга,
түлеэ залһан гээд,
Амар амгалан
һуудал, байдалтай
Артель гэдэг
тосхон нютагуудаа,
Үнгэтэ һайхан
сэсэгүүд мэтээр
Үдэжэ жаргаһан аша,
зээнэрээ дурдан,
Эрмэлзэн һураха
һургуули һудар,
Элүүр мэндын
элшэ хүсэ дэлгэһэн
Далан жэлэй
хугасаа болзортой
Далай ехэ Зүблэлтэ
гүрэниие зүбшэн,

«Арюухан Должод,
амараг Цыремпилэй»
Инаг дура үнэмшэмөөр
бэшэһэн Намсараев,
Машина – «полуторкаяа»
(гүрэнһөө бэлэг)
«Манай-Ажалдаа»*
үгэһэн артист
Генинов тухай,
Ами наһанай
үргэн харгыда
Алдуутай алхам
хэһэн хүнүүд
Үлзы хэшэгээ
доройтон унахадаа,
«Үйлын үри эдлэдэг»
гэжэ этигэнхэй,
Алтан дэлхэйдэ
хүн боложо
түрөөл хадаа,
Амиды бурхад – аба,
эжыгээ хүндэлжэ,

*Колхозой нэрэ

Оholтой нүгэлhөө
зайсажа ябаха
ёhотой гэhэн
Оройн шэмэг Зонховын
hургаалда шүтэнхэй;
Һаад хохидолто
гушаад онуудай
«Пан-монголизмын»
хубхай тэмсэл соогуур
Хэжэнгын дасанhаа
сүлэгдэжэ ошоhон
Хэтын бэшэрэлтэй
лама, хубарагууд тухай
Үльгэр домог
шэнги мартагдашагүй
Үйлэ түүхын
баримтата удхань
Эдирхэн минии
ухаан сэдьхэлдэ
Этигэл мэтээр
хадуугдаа hэн,
зүбхэн.

3

...Аялгаар ирагуу
хүгжэм шэнги

Ааяма халуун тэрэ
зунай үдэр,
Зулын гэрэлээр
толорhон шэнги
Зуhалан гэрэй
амгалан оршон,
Аадар бороогой
адхарhан шэнги
Алтан хараасгайн
пишаганалдаан,
Эелдэр зөөлэхэн
сэдьхэл шэнги
Эбтэй, эетэй
хүгшэдэй хөөрэлдөөн,
Илангаяа –
манай абгайханай
Илдам зулгы
абари зангынь
Зүрхэ сэдьхэлыемни
уяруулаа hэн даа,
Зүүдэн шэнгеэр
зүн дагаан...
Тэдэ хүгшэдэй
удамарша шэнги
Манай абгайхан
илгаран тодоржо,

Тэрэ үдэрэй
залуур шэнги
Магтаал үгэдэ
хүртэн баясахадаа,
Хөөрэлдөөнэй һэдэб
гүнзэгырүүлжэ,
Хөөрдэм зугаа
дэлгэжэ жаргахадаа,
Мэдэхэ юумэеэ
удхатай болгожо,
Мэргэн тодоор
хөөрэн байтараа:
– Бурханиинь
ябажа байна!.. –
гэжэ
Бултыемнай сошоон
энеэлгэдэг һэн,-
Абтай хүхюун
аяг аашань тиигэжэ
Артель соохоноо
суутайл юм һэн.
4
Ye саг уһандал
түргөөр урдажа,
Үтэли шэнгеэр
мүнөө һанагдабашье,

Абарал буянтай
нютагайм хүгшэдэй
Агуу дурасхаал
мүнхэ.
Гэбэшье,
Манай абгайхан,
хайрата абгайхан,
Мааниин убдистай
арюун сэдьхэлээрээ,
Түрэлхиин сэсэн
оюун ухаагаараа
Түбhэндэ намайе
гайхуулдаг бэлэй.
Манзушири бурханда
hүзэглэн бэшэржэ,
Мандалта шажанай
ёhондо шэнгэжэ,
Түби дэлхэйгээ
тойрohон мэтээр
Тосхоноо гороолон
ябадагайнь үрэ –
Аза жаргалтай,
эрдэм бэлигтэй

Аша,
зээнэр,
гуша,
дүшэнэрынь
Арад зондоо
туһа хүргэжэ,
Амидаралдаа амжалта
туйлажа ябадаг лэ!..

БУРЯАД-МОНГОЛ

1

Холын хараа бодолтой
эсэгэ обогтон –
Хори, эхирид, хонгоодор,
сонгоол угсаатан –
Буряад-монгол гэжэ
алдаршаһан золтойдоо
Байгал далайн эрье
шадар түбхинэн,
Орос гүрэнэй омогхон
үльмыдэ түшэжэ,
Оршолонто энэ
юртэмсын үймөөтэ
зоболон амсажа,
Нэгэ зариманиинь
баян зөөри
эдлэжэ,
Нүгөө олониинь үгытэй
барлагшье боложо,
Элинсэг хулинсагайнгаа
уг удамые алдангүй,
Эрдэни мэтэ аглагхан
дэлхэйгээ энхэржэ,

Һолир мэтэ хурсахан
зоригоо мүхөөнгүй,
Һонор ухаан
сэдьхэлтэй
амидаржа һуудаг һэн.

2

Орон дайдынгаа эзэд –
Буурал баабайнарые,
Горхон, мүрэн,
нуурнуудай Лусууд хаанииe,
Одото жаргалай һүлдэ –
Гал заяашаниие
Онгон бөөгэй
ашаар тахин
мүргэдэгшье һаань,
Баруун-Жуу,
Богдын хүреэнһээ
үршөөлтэй
Буддын шажан
эгүүридэ мүнхэ дэлгэржэ,
Баталгата дасангууд нютаг
бүхэндэ мүндэлжэ,
Буянаа үйлэдэжэ, хурал,
даллага бүтээжэ,

Энэдхэг, Түбэд оронуудта
түгэс мандаһан
Эрдэм ухаанай табан
зүйлдэ шүтэжэ,
Үльгэр сударнуудай
оюун гэгээнииe оложо,
Үзэл бодолоо
гүйсэд нарижуулан
урмашадаг һэн.

3

Бата сагаан хаанай
эрид тушаалаар
Байгалай үмэнэ
ород зоной ерэхэдэ,
Алтан, мүнгэн медаль
зүүнхэй тайшаанар,
Алас ерээдүй руу
харасаяа шэглүүлһэндэл,
Агын,
Хориин,
Сэлэнгын
болон
Баргажанай

Талын дүүмэнүүдтэ
олон жэлдэ
зонхилходоо,
Хуушан монголоор
угай бэшэг
моторложо,
Хуби заяагаа хүгжэлтын
замаар батажуулаад,
Сагаан эдеэ дэлгэһэн
Сагаалганаа уттажа,
Сагаан хадагаар
аха захатанаа золгожо,
Сахюур сагаан сэдьхэлһээ
үреэлээ хэлэжэ,
Сагай һайханиие
магтан дуулажа
жаргадаг һэн.

4

Эрын зориг –
мүнгэн хутага,
хэтэ,
Эхэнэрэй энжэ заһал –
зүүдхэл
гоёолто, –

Мүнгэшэ дархашуулай
наринаар урлаһан
бүтээлнүүд
Мүнхэ үеын
мартагдашагүй
эдлэл боложо,
«Түрэ – түмбэгэр,
ёһо – ёмбогор»
гэлсэдэг, –
Түрэ хуримай
найрта бэһэлигэй
дуунууд,
Буурал үбгэдэй үльгэр
домогшуу үреэлнүүд
Булаг мэтээр үе
дамжан дэлбэрээд,
Эхэ нютагаа дээрэ
үргэн дэлгэрүүлжэ,
Эжы, абынгаа буянгаар
үри хүүгэдынь
үдэжэ,
Талын уудамда шэнээр
буусаяа түхеэржэ,
Табан хушуу
малаа үдхэн
арьбажуулдаг һэн.

5

Морин – эрдэни! –
гэжэ дэмы хэлэгдээгүй, –
Мориёо хазаарлан,
элдин дайдаараа
гүйлгэжэ,
Ажал үйлэеэ жэншэдгүй
hайнаар бэелүүлжэ,
Амар амгалан жаргалаа
эдлэн ябахадаа,
Зулгы дулаан зунай
арюухан сагта
Зуһалан талын
сэнгэлигтэ баран
сугларжа,
Эрын гурбан нададанай
ёho баримталжа,
Эрхим дорюун найр,
зугаа дэлгэхэдээ,
Буха ехэ хүсэтэйшүүэй
шалааень гаргажа,
Булсуутай годлиин
хёрхо мэргэниие
туршажа,

Урилдаанда илаһан
моринои соло дуудажа,
Урмашан сэнгэжэ,
архи дарһа
амталдаг һэн.

6

Буряад-монгол арад
үсөөншье һаа –
ухаатай,
Буса түрэлтэн гэжэ
нэршээшье һаа –
хүндэтэй, –
Халуун зүрхэтэй һүбэлгэн
хүбүүдээ сэгнэжэ,
Казань,
Санкт-Петербург хото руу
эльгээжэ
(Хэтэ мүнхын баяр,
омогорхол татаһан
Хэдэн габьяата
нэрэнүүдые эндэ
дурдахамни),
Европын эрдэмэй
кандидат –
Доржо Банзаров

Ерээдүйн доктор
болохо һэн
гэжэ нэмээд,
Ородой Хизаар
ороноо шэнжэлгын
хүреэндэ
Түбэдэй Һасые нээһэн
Гомбожаб Цыбиковые,
Арбан гурбадугаар
Далай ламын багша –
Ашата Гүшэг
хамбадаа шүтэн
бэшэрдэг һэн.

7

Сэхэнь хэрэгтэй,
ниитын замаар
дабшаһан
Цыбен Жамсарано,
Базар Барадин
эрдэмтэд
Алта, мүнгэндэл
сэнтэйхэн аман
зохёолоор

Арад түмэнөө гэгээрүүлээ
гээд баталхадаа,
Будда,
Христосой илгаагүй –
hүзэгэй убдистай,
Буряад,
ород гэлтэгүй –
үмсэдөө ажалтай,
Аажамхан сэдьхэлээр
хүршэ хүбөө
амидаржа,
Аралжаа наймаа хэжэ,
хоорондоо харилсажа,
Ой модоёо түймэр
табижа шатаангүй,
Олон гэгшын нугаһа,
галуу хюдангүй,
Аршаан мэтэ уһа
голнуудаа шэргээнгүй,
Ан амитадаа
аршалан хамгаалжа
омогорходог hэн!..

ГАРШАГ

СЭДЬХЭЛ БОДОЛОЙ УЯНГА

Хилээмэн тухай шүлэг 6

Дүрбэн тэгшэ жаргал 8

Бага наһан 10

Эхын сагаан буян 15

Театр 17

Хараа 19

Хорин табан жэлэй баяр 22

Хүн шанар 24

1993 25

Зүгнэл 26

Ногоон базаар дээрэ 27

Дэмжэлгэ 28

Үшүүхэн һургаал 29

Хүнэй юртэмсэ 30

Һунгагшын үгэ 33

Үймөөтэ үе сагта 34

Дэмы хүлеэһэн зандаа 35

Аян замда ябахадаа 36

Зальбарал 37
Хүсэл 38
Сэдьхэл 41
Хэрзэгы үгэнүүд 42
Хүнэй нэрэ 43
Эхэ хүүгэд хоёр 44
Ном судар 45
Ойлгосын табисуур 46
Сагаан һарын амаршалга 48
Сагаалган тухай шүлэг 50
Халуун мэдэрэл 52
Байгалай долгинууд 54
Тэнгэриин дуун 55
Дуушанда 57
Бахархал 59
Амар мэндэ, жабарта үглөө 60
Эбсэшэгүй сасуулга 61
Үтэлхын далай 62
Есенинһээ 64
Алтаргана 66
Намарай нэгэ үдэр, үгышье һаа – жаргал 68
Үнэн зүрхэнэй хүсэл 70

Дайнай үхибүүд 72
Дуһалхан 74

ТООНТО НЮТАГ ЬАЙХАН ДАА

Хэжэнгэ голойнгоо эрьедэ 76
Эсэгэ 77
Зүгнэлтэйхэн бодол 79
Мандалта шэди 81
Эсэгынгээ дурасхаалда 82
Эрдэнитэ буурал хүгшэд 87
Үеэлэ аха 90
Туһатай байна! 95
Түймэр 96
Түүхэ домог мэтэ дурасхаал 99
Хүлэрэгтэдэ 101
Хабар ерэбэ 103
Алтан түрын найр 105
Бороогой үүлэнүүд 107
Түрүүшын алхамууд 108
Мүнхэ байгаалиин шэнжэ 109
Дурсалга 110
Урихан үзэгдэл 112

Талын сэсэгүүд 114
Харгыда 115

АРЮУХАН СЭДЬХЭЛ – ДУУН МЭТЭ

Эхэ Буряадни 118
Джарун Хашорай субаргын магтаал 119
Наран зулын эрдэни 120
Сагаалган 121
Сэдьхэлэй дуун 122
Энхэ даруухан жаргалнай 123
Үлзы хэшэгээ дэлгэнэбди! 124
Хани нүхэр 126
Залуу наһан 127
Үлгы нютаг Хөөрхэмни 128
Эрхэ тангил хүбүүмни 129
Дала наһанай далай 130
Багшын һургуули 131
Агуу габьяа 132
Хэбэд номхон Хэжэнгэ 133
Морин эрдэни 135
Ашата багшадаа 136
Эрдэмэй алтан гуламта 137

Зандан-Жуугай магтаал 138
Үлгын дуун 139
Эреэхэн зүрхэмни хайлахал 140
Үргэмжэтэй Хориин дуун 142
Гүнзэн-Норбо 144
Хуби заяан 146

ЭДИР ЗАЛУУГАЙ ДУРДАЛГАНУУД

Хэжэнгэ голой урасхал 148
Һүхын аршаан налгайхан 149
Сahан ороно 150
Бодол 151
Сэнгүү нahан 152
Намартаа 153
Хүхын дуута һүнинүүд 155
Аба, эжынгээ буянгаар 157
Хун шубууд 158
Боро хараан соогуур 160
Үдын халуунда 161
Урма баяр эршэдэнэ 162
Үбэлэй зураг 164
Талын хүгжэм 166

Эдир залуугай дуун 168
Найдал 171
Бодолойм алтан хараасгай 173
Эрэ зориг 175
Зургаатайхан хонишон 177
Хүбүүн үриин үгэ 178

НАРАТА ДЭЛХЭЙН МАНДАЛ (ПОЭМЭНҮҮД)

Илалтын үдэр 180
Абгайхан 194
Буряад-Монгол 209

Литературно-художественное издание

Гуруев Чингис Цыренович

Кижинга моя благословенная

(стихи на бурятском языке)
Издание 2-ое: дополненное и переработанное

Редактор
Б.Б. Бальжинимаев

На обложке картина художника
Бальжинимы Доржиева «Слушающая птиц»

Верстка
А.А. Николаева, типография «НоваПринт»

Издательство «НоваПринт»
Подписано в печать 20.11.2017 г.
Формат 70х100/32. Печать офсетная.
Отпечатано ООО «НоваПринт»,
Республика Бурятия, г. Улан-Удэ, ул. Ранжурова, 1-4.
Тел.: 8 (3012) 212-220, 212-552.
Заказ №1792. Тираж 1000 экз.